

1328
С 16

ЖОРЫҚ

ЖҰМАҒАЛИ САИН

ЖОЛДАРЫ

ЖҰМАҒАЛИ САИН

ЖОРЫҚ ЖОЛДАРЫ

ӨЛЕНДЕР
МЕН
ПОЭМАЛАР

ЖЖ
5046

h

o
a

«ЖАЗУШЫ»

БАСПАСЫ

АЛМАТЫ — 1970

Саин Жұмағали.

С. 16 ЖОРЫҚ ЖОЛДАРЫ. Өлеңдер мен поэмалар. «Жазушы» Баспасы, Алматы — 1970.

200 бет. 8300 дана. 95 т.

Жұмағали Саин — қазақ совет әдебиетінің белгілі өкілдерінің бірі. Ол — ондаған әдемі дастан мен жүздеген жарқын жырлардың авторы. Ұлы Отан соғысының ең ауыр кезінде ата жауға өлеңі мен оғын аямай жұмсаған жауынгер ақын. Жеңістің жиырма бес жылдық қуанышты тойы қарсаңында қалың оқырман қауымға ұсынылғалы отырған бұл кітапқа ақынның негізінен патриоттық тақырыпта — партизан, майдан өмірінен алып жазған өлеңдері мен дастандары енді.

7—4—3

95—70

Қаз 2

Өлеңдер

ЛЕНИН АТЫМЕН

Ышқына бір соқты боран қуырып,
Әлек салды жер өкпесін суырып.
Діріл қақты, қалшылдады дүние
Қыл тұзақта тұра қалды буынып...

Қысылды ауыл, жан қалмады саспаған,
Қорықты күннен қабағын бір ашпаған.
Толған үрей кернеп кетті өмірді
Сүп-суық боп тұрды жылы баспанаң.

Сонда тудым... Ызындап жел ойнады,
Мен туды деп ашуын күн қоймады.
Тарсылдатты терезе мен есікті,
Солай күлді, солай тойын тойлады...

Боран айдап, жел сабалап, қар басты,
Өмір, өлім арпалысты, арбасты.
Шырылдаған жұтам делі мені де,
Қанды тырнақ жас денеме жармасты.

«Шыр» еттім мен... Өмірімді қимадым.
Жылай бердім жасымды бір тыймадым.
Егілді елдің қатын менен баласы,
Өксіді жер, өксіді орман, даласы.

Ашулы жұрт, жұдырықтар түйілді,
Кек пен намыс көкірекке құйылды,
Жол іздеді кешті боран күндерін,
Кезді жонды, кезді алыс пен қиырды.

Жүрді солай, омбылады, адасты,
Жөн таба алмай, бір-біріне қарасты,
Сонда шықты революция дабылы
Сапқа тұрды: күрес ұлы, тап ұлы.

Жарық түсті, жол табылды аңсаған.
Азаттық деп басты ілгері барша жан.
Ленин, Ленин деген таңмен үн келді,
Сол үнменен жарқыраған күн келді.

Ленин деді, ерді қазақ даласы,
Күрес қызды, батты түннің қарасы.
Ашылды күн, тынды дауыл бораны
Жазылды елдің жүректегі жарасы.

Мен де тыйдым көз жасымды парлаған,
Тоқтады үндер азынаған, зарлаған.
— Ленин, Ленин! — деді езілген қазақтар,
Жүректерде тұрды алғыстар арналған.

Тәй-тәй бастым, Ленин болды тілімде,
Бір қайталап, бір жаттады інім де.
Өшпес атын көкірегімде сақтадым,
Лениншіл боп өмірде алға аттадым.

Жау қолымен жердің үсті қайысқан
Жендім талай күрестерде сайысқан.
Жаңа өмірді күсті қолмен жасадым,
Қарамадым қабырғама майысқан.

Айғайладым бар әлемге жар салып,
Кейі ашулы, кейі тұрды тамсанып,
Жаңа дүние, жаңа адамның дауысын
Қызыл арай

Таңдар атты қарсы алып.

Жасадым мен балғаменен, тіспенен,
Тыным таппай жазбенен де қыспенен.
Танымады

Капиталдар, таныттым:
Өнерменен, өмірменен, күшпенен.

Жылдар өтті...

Күш, қайратқа толықтым,
Өткіздім мен не сандарын жорықтың,
Жер жаңғыртты СССР-дің айбаты,
Капиталмен қап майданда жолықтым.

Мен тигем жоқ,

Өзі келді, басынды,
Жоямын деп бар қаруын асынды.
Жендім оны, армиясын күйреттім,
Тоқтау сұрап аяғыма басұрды...

Асулармен, тар жолдармен келемін,
Бейбіт, бақыт, болашаққа сенемін.
Компартия штабы ғой Лениннің,
Жол бастайды, мен соңынан еремін.

Жеңістер көп,

Қиындықтар көп алда,
Жолда шыңдар,
Жолда шалшық, томар да.
Жеңеміз біз еңбекпенен, ерлікпен.
Сайрандаймыз күн астында, көгалда.

АТТАНАПЫҚ МАЙДАНҒА

Телегей-теңіз қан майдан
Тебіренді қыз бен ұл,
Зеңбіректер аңырады,
Тітіренді ой мен қыр.
Мен де аттандым жорыққа
Бір жүрейік кел, достар.
Жау алғанда жағадан,
Жарақтанбай кім тұрар.
Арқыра тұлпар аттарым,
Ауыздығың қаршылдап,
Аттанайық майданға
Қызыл жабу жамшылап.
Тебінгімнен тер ақсын,
Теңселме сонда теңбіл көк,
Қанжығамнан қан ақсын,
Қатарласа қусын оқ.
Қажыма сонда жануар
Қабағымды мен шытпан,
Қарайламан артыма
Шүберекте шыбык жап.
Күркіреп жаңбыр орнына
Оқ жауса да аспапнан,
Кескілермін дұшпанды
Қылыш түспес қолымнан.
Аттанайық, достарым,
Қару-жарақ тағынып,
Кімді намыс кернемес,
Жау тұрғанда қағынып.
Тұлпарлардың жібектей
Кекілдері таралсын,
Маңдайына меруерттен
Қызыл жұлдыз қадалсын.

1941 жыл, июнь

Есіңе ал мені, есіңе ал,
Дауылды күнде бұрқанған.
Жаны бір сұлу сүйген жар
Табармын деме жиһаннан.

АТТАНАРДА

Кәрі дүние шайқалды тағы да бір,
Торлады бұлт күн көзін, басты ауыр зіл.
Жарақты жау жалмауыз ажал-сынды,
«Келсін маған» деп менің алдымда тұр.

Кеттім. Қауіп дүниесі еншім менің,
Садағыңмын қасиетті Отан сенің.
Қанды жорық жолына бірге аттаншы,
Жарып шығар кеудемді өлеңдерім!

Нығыз баса табанды, сұр шинельмен,
Шықтым жолға достар көп қасыма
ерген.
Сенің Шолпан жұлдызың сөнбесін деп,
Қысқа ғана қоштастым туған елмен.

Жеткіз жылдам Майданның даласына,
Оқ пен оттың қаулаған арасына!
Ақса қаным анамдай мені өсірген,—
Шипа болар Отанның жарасына.

Жеткіз мені! Қарсы алсын өрт пен жалын!
Саған, жолдас қолбасшы, жалынамын,
Кескілескен айқаста бір сынайын,
Кердең басқан көшеде ақын жанын

Жеткіз!

Отан қауіпте, тез барайын,
Тез барайын, фашистен кек алайын.
Түндей кара жүрегін тура тіліп,
Қанжарымды қанына бір малайын.

Қас жауымды мұқатпай қарсы шауып,
Тоғыз ажал, тұрса да тоқсан қауіп,
Жанды азаға, жүректі жауға тоспай,
Жата алмаспын үйімде ләззат тауып.

Қош, туған жер! Көрермін келсем тірі,
Жүзің ыстық, не деген қойның жылы!
Топырағыңмен жабарсың жас денемді,
Болсам егер құрбанның мен де бірі.

Қош, достарым! Ұяда жастан өскен,
Кездесерміз майданда бел-белестен.
Қош, елдегі замандас, үлкен-кіші,
Не жақсы, не бір кезде жаман дескен.

Ер партиям, ана боп сен тербеттің,
Білім бердің, өсірдің, мен ер жеттім.
Саған төнген қауіпке қарсы аттанып,
Ақ жолыңда өлуді арман еттім.

1941

Шайқасқа кеттім ел үшін,
Шарт сыну болат салты деп,
Шабуылға сан кірдім
Артылсын Отан даңқы деп.

1941

**ЖАБЫҒА БЕРМЕ,
ЖАН СӘУЛЕМІ**

Жабыға берме, жан сәулем,
Жарқылда гауһар тасындай.
Қамыққанмен қайтпаспын,
Канды майдан басылмай.

АЖДАҢА — ГИТЛЕР

— Ей аждаһа
Мыстан кемпір —
Суретіне
Түскен зальм!
Екі көзің —
Екі ұртың қан,
Жеген етін
Жас баланың.
Сен сұм Гитлер!
Көзің салшы!
Алдындағы
Табағыңа!
Қолыңдағы
Тамағыңа!
— Не қолыңда?
Жасырма азғын.
Қорегіңмен
Ішкен асың,
Жеген наның,
Шайнағаның —
Француздардың
Бауыр еті,
Гректердің
Жүрегі мен
Голландықтың
Ойған қоңы,
Немістердің
Бүйрегі мен,
Осы сенің
Ішкен асың,
Осы сенің
Жеген наның.
Сен аждаһа

Жан тамағың,
Сен мыстансың
Қан шарабың
Қап-қараңғы
Төсегіңнен
Оқтын-оқтын
Түрегеліп,
Кейде қорқау,
Кейде жылап
Кейде адамның
Түсіне еніп —
Немістердің
Жас баласын
Жанған отқа
Шыжыртасың.
Уыт басып
Оны жейсің,
Сонсын тығып
Қойдыртасып.

* * *

Сенің байың
Жуһа жылап,
Ол да адамның
Етін жеген,
Бір күн қансыз
Тұра алмаған,
Қан ішпесе
Еңіреген.
Содан бала
Бітіп саған,
Гитлер «ханым»
Болдың талғақ,

Жерігінді
Басамын деп
Талай елді
Жұттың жалмап.
Поляк, грек,
Голландықты,
Белгияны,
Норвегтерді,
Шауып алдың
Қанға бояп,
Қақтап етіп
Қойдың орап.
Қанып ішіп
Етіп жедің
Талғағыңды
Баса алмады,
Не қақалып
Сен өлмедің,
Арапыңды
Аштың тағы.
Тағы жерік
Бола бердің
Ей, аждаһа —
Гитлер залым!
Мас күнемдік
Шарап еттің
Адам қанып.
Гестапоңа
Бауыздатып
Күнде адамды
Сойдырасың.
Геринг пен
Геббельсті
Жарылғанша
Тойдырасың.

Адамдардың
Тұтас етін
Алдарына
Қоясындар,
Құлақтарын
Отап алып,
Сонсып көзін
Оясындар.
Сен Гитлерсің ---
Сен аждаһа!
Мыстан кемпір
Түріне енген,
Жуһа жылан
Сенің байың,
Тек адамша
Түсі өзгерген,
Ей, Аждаһа,
Мыстан кемпір
Жерігінді
Баса алмай сен,
Жалмаймын деп
Алыстың ғой
Байтақ совет
Халқы менен.
Жемейсің сен
Бізден етті,
Іше алмайсың
Қанымызды,
Шыққан күнді
Жоя алмайсың
Құрта алмайсың
Таңымызды!
Ет орнына
Оқ береміз,
Қабырғанды

Сөгетұғып,
Май орнына
Алмас кылыш,
Қаның судай
Төгетұғын.
Ішіндегі
Жыландарды
Ақтарармыз
Жарып қана.
Құртармыз біз
Аждаһаны,
Жанған отқа
Қарып қана.
Тиген өзің.
Жерге қақпай —
Талқан етпей,
Қоймаймыз біз,
Көрсіз қалдың,
Көмуің жоқ,
Бұл дүниені
Көруің жоқ,
Ей аждаһа
Гитлер залым!
Үкімі осы
Бұқараның
Осы болса
Сағынғаның
Шықты жаның
Шықты жаның!

ҚАЙРАТҚА ЖЕҢДІР ҚАЙҒЫНДЫ

Қамқадан қара тон киіп
Қабағың қарыс жапқанмен,
Қайғыны жасың жуа алмас.
Қақ айырып жүрегің
Қасіретке қалың батқанмен
Қара бір көзің суалмас.
Қас қаруын аямас,
Қасиетің өшер басыңнан,
Қаралы қатын орны деп
Қарындас кетер қасыңнан.
Қайратқа жеңдір қайғынды
Қамықпа, ерім, жас төгіп,
Қап-қара тұмап қаптасын
Жарқыра күндей бір сөгіп.

* * *

Алтыны бар да, гүлі жоқ,
Аптығы бар да сыры жоқ,
Жүректен елге не пайда,
Сәулесі бар да нұры жоқ
Сыбыры бар да шыны жоқ,
Тілектен елге не пайда.
Сенгені ар да серті жоқ,
Семсері бар да еркі жоқ,
«Серіден» елге не пайда.
Сүрлеуі бар да жолы жоқ,
Сүңгісі бар да қолы жоқ,
«Ерінен» елге не пайда.

Кулығың ба айтып тұрған
Шын ойыңды жасырып,
Бал дегенің у ма ұсынған —
Іштен қанжар асынып!

Ойпақы көз, ақсұр бетің
Ардан бұрын туып па ед?
Тілің майда, сұм ниетің
Ішің мұздан суық па ед?

Қасқыр мұңдас,
 қап-қара түн
Арсыз жүрек, азғын жол.
Ақ тілеулі адамға мін,
Жалғыз-ақ сен пенде бол!

1942

ӨЗГЕДЕН ЕРЕК ШЫН АДАМ

Ақиқат ерге ар қымбат,
Андыздап өрген малдан да.
Ақ өлім болар мінәжат
Аһ ұрып шығар жаннан да.

Жаутаң жоқ көзде жалын бар
Жанары күндей жайнаған.
Жарқырап туған жұлдызды
Жаксы деп айтпас қай надан?

Қасірет қумас қайғы жеп
Қаралы күйден зар тартса.
Қаңқу етпес «менмін» деп
Қан кешіп ауыр түн қатса.

Өтірік күлкі, жалған сөз
Өмірде сайқал жанға тән.
Өзгермес ойшыл бір мінез
Өзгеден ерек шың адам.

АЛТЫН СӨЗ

«Мағнасы жоқ» кейбір сөздің
Қара тастай зілі бар,
Көзге ілінбес кейбір жанның
Таң-тамаша сыры бар.

Адам паубас өтіріктің
Әлденендей шыны бар,
«Алпыс құлаш» нар кескешің
Алты қарыс қыны бар.

Ерге біткен ет жүректің
Алуан-асыр түрі бар,
Томсырайған тас түнектің
Бір жарқ етер күні бар.

ТҮН ҚАТАДЫ ПАРТИЗАН

Қаңтар күйі қарт боран
Жынданады айғай сап,
Аш арыстан сымбатты
Азу тісі сақылдап.

Абыржымай ақырын
Теңселеді қара орман,
Мұздан темір құрсанып
Түн қатады партизан.

Түн қатады партизан,
Қар құшады,
 мұз жайлап,
Қалтырамас біреуі
Көр қылсаң да ойбайлап.

Қатал, қайсар жүрегі
Қайтпас боран кәрінен,
Қымбат елдің намысы
Партизанға бәрінен.

Жүрегінде тулаған
Намысы бар,
 ары бар,
Жауда қалған елі бар
Қайғысы бар, зары бар.

Қан жас аққан көзінен
Ыза менен мұң батып,
Қатын, бала кегі үшін
Жүрген жандар түн қатып.

Ауыр қолы бұлардың
Қарулары алмастан.
Қалтырайды фашистер
Маңайына бармастан.

Қатал, қатал партизан!
Қаңтардан да алды тар,
Қатал бол деп үйреткен
Туған бала, сүйген жар.

Бұрқылда боран жындана!
Кең даланы қар бассын,
Кегін алсын партизан
Фашистерді қан бассын!

Қара орманды шайқалтып,
Кәрі еменнің басын и!
Қан жорықтап оралып,
Партизандар тартсын сый.

1948

СЕНДЕРДІ ТЕРЕҢ ОЙҒА АЛСАМ

(Мәлік Ғабдуллинге)

Қасқая қара тон киіп
Қаусыра түйме тағынған,
Қаңтарда кірпік қақпаған
Қанды айқаста сабылған.
Қалтырамас ажалдан
Қиядан тілеп өзі ұшқан,
Қырғында отан атымен
Қамалға шауып отқа ұшқан,
Қыран бүркіт сипатты
Қияғы болат қайрылмас,
Құрыштан сомдап суарған
Құзға шапсаң майрылмас,
Қайратына көркі сай,
Қанысы жоқ сөзінде.
Қадалса бейне нажағай
От жайнаған көзінде.
Қадірлі құрбы, қайран дос
Езгі бір күні, еске алдым
Қаусырма жатқан сөз шықты
Ақ жүректен толғандым.

Сом сомдап қару асынып
Соқтығыста бір жүрген,
Сом темірдей шыңдалып,
Сағасы өткір сүңгіден —
Сөйлеспей-ақ сыр ұққан,
Күнінде жаумен қырқысып
Оқ түкіріп, қан жұтқан,
Семсердің жүзі секілді
Сілтесе қиғыр нар кескен
Серкесі адам ұлының

Сертіне жетіп бел шешкен,
Серігін жауға алдырмас
Сенімді құздың түлегі,
Себелеп тұрса жолында оқ
Селт етпеген жүрегі,
Сауғасы жоқ серті бар,
Сау басы жоқ, еркі бар —
Сендерді терең ойға алсам,
Тебренер де тұла бой
Теңіздей дүнием шайқалар.

Саргая батқан күндейін
Сан жарықтың сөнгенін,
Сапырлысқан майданда
Сақылдап ажал төнгенін,
Сапыдан қандар сорғалап
Сағасынан кіргенін,
Сабында жүріп өткізген
Сақадайын сан боздақ
Сағындырдың сен мені.
Сабында неге болмадым,
Жау қарасы батқанша.
Жаныңда неге өлмедім,
Жаралы жан боп жатқанша
Жай алмаймын есіме,
Жабығып алам бұл күйді,
Жар тәттінің сүйегі
Жар қасында қалар деп
Қамығып алам бұл күйді.

1943

**САҒЫНДЫМ СЕНІ,
ДОСТАРЫМ!**

Сағындым сені, достарым,
Жапанды кезген партизан,
Жолбарыстай жортқан түн
Жер астында жанған шам...

Арқырай ұшқан от шашып,
Пулеметтен атқан оқ,
Жабықсам жалғыз сырласып
Жадыратар сен де жоқ.

Жапанда жалғыз бір қала
Жаныма менің «тас қорған»
Жақында еді ол мана,
Жан досыма не болған?..

Жатырмын мұнда мен неге
Жарағым қайда бес қару?!
Жалынбас ғұмыр пендеге
Жалынды жүрек болдың у.

Қасыма келші біреуің
Қанжарым қайда...
автомат?
Қанды кешер кезімде
Қайдан тап болған кровать?..

Қамқорым менің жас қана,
Украин қызы қарындас,
Қамықтырма ағанды
Бер тілегін қақпанды аш!..

Уа, партизан, партизан!
Жау жүрек сендер арыстан,
Жойқын жорық болсын қан

Сен ыстықсын жалыннан,
Сен қымбатсын жарымнан.
Сағындым сені, достарым!
Сағындым сені, партизан!

Сәні жоқ жатқан өмірдің
Сауығар жарам... аққан қан...
Сабыңа қайта тұрармын
Саусылдап қару бойымда,

Сан қамалды бұзармын
Сабылып түннің қойнында.

1943 ж. январь
Партизан өлкесі

ЕСКЕ АЛУ

I

Біздер жаттық шеру тартып,
Украинаның даласында,
Кременнойдың ағашында,
Ұлы Донец жағасында.
Мұнда жатқан партизандар,
Ақжүректер, ұлы жандар,
Адамдығын сақтағандар,
Ана сүтін ақтағандар,
Мен де бірге болдым сонда,
Бәрі кәзір көз алдымда,
Міне Яша отряды,
Бізге серік ұзақ жолда!
Әше! Изотов, Патеряйло,
Өз қолымен олар жатыр.
Әне олардың оң жағында,
Агафонов құрған «шатыр».
Одан әрі екі отряд
Жақын қонған бізге қарай,
Бәрі ретті, бәрі даяр,
Әр минутта ұрысқа сай.

II

Тоқта, достар, мен айтайын
Бәріңізге ерлер жайын.
Сағынамын мен оларды,
Ұзап күндер өткен сайын.
Олар маған тым ардақты,
Достар еді бал жаласқан
Ел жолында жан беріскен,
Сан майданға араласқан.

III

Көз алдымда жауған оқтай,
Кірпік қақпай атқан таңдар,
Суық аяз... төнген қауіп...
Арыстандар — партизандар.
Көз алдымда жендет тобы,
Жоям деген ұры — фашист
Қан-сел болған қатты соғыс,
Қысылшақ кез... біздің жеңіс...
Көз алдымда Торскиде,
Сонау Солдат хуторында,
Полицейлер біздің қолдан
Жаһаннамға жаң тапсырған...
Көз алдымда жауған оқтар,
Кірпік қақпай атқан таңдар,
Қауіп, ажал, қан кешулер...
Қаһармандар — партизандар.

IV

Олар қазір жорықта жүр,
Мен отырмын өлең жазып,
Бірге өткізген күндерді ауыр,
Әңгіме гып — етіп азық.
— Мен кім қазір? — Жаралы жаң
Сынған сұңқар қанатынан!
Қалған достар санатынан,
Жәй бір өмір тербеушісі,
Жаны нәзік жаратылған,
Ұйықтап жатыр міне балам,
Өзім үйім... жағылған шам,
Еш дыбыс жоқ, ұстап қалам,
Толғанамын өлең жазам...
Кеше дауыл ішінде едім,

Қан мен жалын араласқан,
Кешегі ажал қайда кеткен,
Маған қарап аузын ашқан?
— Жоқ, жоқ олар кетті алысқа,
Мен жарымжан қалдым кейін,
Бола алмадым достарменен
Соңғы жеңіс күнге дейін.
Әрине бұл маған ауыр,
Көндім бірақ шара қандай,
Сағынамын достарымды,
Сүйгенімнен айрылғандай.

* * *

Сендер жоқсын, балаң жатыр,
Ақ нәресте... қандай ғажап!
Жарың отыр сүйіп беттен,
Туғансың деп «папаңа ұсап»
Бәріңнің де күткен үйің,
Жас нәрестең, сүйген жарың.
Ілулі әне киімдерің,
Терезеңде жанған шамың...
Ертең ғана сен келесің,
Сен келесің жел ескендей,
Күлер дүние бар адамзат,
Арманымен тілдескендей.
Сен келесің алшаң басып,
Жау қарасы батты дейсің,
Елімізге туды бақыт,
Алтын шапақ атты дейсің.
Сен балаңды, жан жарыңды.
Бәрімізден кеш сүйесің,
Кеш сүйсең де, ұзақ, рахат...
Той үстінде дес сүйесің.

V

Көз алдымда қалың орман,
Жер астынан салынған үй.
Сығырайған білте, майшам,
Ұйқысыз түн, өткен ылғи...
Қан жорықтан алған олжа,
Неміс, Румын, сорлы Поляк.
Тұтқын болып біздің қолда.
Отырушы ед сасып арақ.
Көз алдымда үстімізден,
Күндіз-түні зырлаған оқ
Қаптаушы еді карательдер
Мың да, мың боп, еш тыным жоқ...
Қанды күндер, қара түндер,
Өткен талай біздің бастан,
Ажалды оқпен, ер жүрекпен,
Қарсы алғанбыз тапжылмастан.
Шіркін сабаз, тар кезеңнің,
Тағдырын бір еткен ері,
Сан жорыққа бірге аттанған,
Қайда ұмытсын қазақ сені.
Көз алдымда қалың орман...
Ұзақ түндер... суық таңдар...
Елдің кегін қапмен жуған,
Қаһармандар — партизандар!

1943

АЙТЫЛМАЙ КЕТКЕН АМАНАТ

*(Жаудың оғынан қалса тапқан партизандар:
Әбдеш Ғабдолов пен Василий Шербаковқа ескерткіш)*

I

Ауыр бір минут басталды,
Айталмас адам тіл жетіп,
Ат қойдық фашист қолына
Күн аңдысқан түн бекіп.
Дірілдеп кетті жер мен көк,
Дүмпуге ұлы шыдамай,
Дүниеге қайран еттім мен,
Қалайша тұр деп құламай.
Жер бауырлай жөңкіле
Танкі ұмтылды, қызды айқас.
Салмағына шыдамай
Қақ жарылды қара тас.
Сүзгілесті көк темір,
Жекпе-жекте екі дай,
Дірілдеп жер құйқасы.
Жарқылдады нажағай!
Жалынменен аралас,
Ер ұмтылды із қалды,
Ебелек өмір ұшқыны,
Бір басылды, бір жанды.
Қарқылдап күлді сұм ажал,
Қабырға тартып қап жұтып!
Қаусады гүлдей сан боздақ,
Жау аңдыған, жан күтіп.
Жанбырдай жерге оқ жауды,
Серейді өлік... ақты сел...
Жарасын баса қолымен,
Ызалы алға жүгірді ер.

Қамалды мұндай кім көрген,
Қан сасыды жер мен көк.
Қадамың апат бір төнген,
Артың жалып, алдың шоқ.
Қара күрең жер-дағы,
Қан тамырын өрт шалған.
Қазылып жатыр топырағы
Қатерде тұр бұл жалған.
Қарсы ұмтылған ажалға
Ар, адамдық, намыс шам.
Қайран ел, сенің жолыңда,
Жар садаға, жан құрбан.

II

Күшейе түсті бұл шайқас,
Серігім кетті оққа ұшып,
Көзіме қанды жас алдым,
Қапсыра оны мен құшып,
Қайран өмір, қайран ер,
Қалайша кеттің сен тастап,
Ажалға қарсы аттанған,
От жамылып, оқ жастап,
Өмірдің уыз бағланы,
Жас нәресте кейпінде,
Жабығу деген бар ма еді,
Жалынды сенің көркінде?!
Уа, дариға жастық шақ,
Жаңа бір атқан қызғалдақ.
Жабылмай шоғың тұрса ұзақ,
Жалығар ма еді-ау жан қарап!
Ұштың ба оққа серігім,
Кеттің бе солай тіл қатпай?
Жұмылды-ау көзің тас болып,
Қараңғы тартқан бейуақтай.

Күбірлеп сонда сөйледі ол,
Қолымды қатты бір қысып;
Жас жаны сая тапқандай,
Құтыдан жұтым суды ішіп:
— Анам бар ед алпыста,
Аппақ шашын күн сүйген,
Асыл еді жүрегі,
Айнымаған бір күйден,
Бесігіме телміріп,
Ай батқанша қараған.
Ақ уілдір бөбегін
Асқарлы шыңға санаған.
Айбарлы туың, ақ балаң
Алысқа кетті дегейсің,
Ажалменен айқасқан,
Шабыста кетті дегейсің.
Жауар күндей күркіреп,
Жауға төнді дегейсің.
Адам жегіш жеңдетті
Жаншып өлді дегейсің.
Он фашисті бір өзі
Қапға малды дегейсің.
Қайрылуға тынысы
Жетпей қалды дегейсің.
Ана, сенің атыңды,
Ақтап өлді дегейсің,
Жүрегінде имандай
Сақтап өлді дегейсің!

* * *

Қара көзі от жанған,
Ақ жүзінен нұр тамған,

Қарындасым Қарлығаш,
Айта гөр соған ағажан;
Екі көзден жас төгіп,
Қамықпасын дегейсің,
Қайғы бұлтын жамылып,
Зарықпасын дегейсің,
Ертелі-кеш егілген,
Ел болмайды дегейсің!
Ер намысын қумаған
Жан оңбайды дегейсің!
Аға жаудан өлгенде,
Іні қалар дегейсің!
Ақ пайзаның ұшымен,
Кегін алар дегейсің!
Жас орнына намыстың,
Отын жақсын дегейсің!
Шинель киіп үстіне,
Қылыш тақсын дегейсің!
Қас жауынан есесін,
Қанмен алсын дегейсің!
Ер майданда айқасып,
Ұрыс салсын дегейсің!

IV

Егіле сөзін тыңдадым,
Езгі өмірден ер кетті.
Еліне сәлем жолдады.
Енді аттанар кез жетті.
Ернімді қатты тістедім,
Етімді жара жапқандай!
Тұңғыық ойға қамалдым.
Төбемде күнім батқандай.
Қайта міндім атыма,
Қалшылдап бойда кекті ашу.

Ішімде жалын лапылдап,
Булығып сыртқа тепті ашу.
Жау тобына айқастым,
Домалады талай бас,
Турады баудай зұлымды,
Нар кескен қиғыр ақ алмас,
Жусады неміс солдаты,
Жайпады көзім жалындай!
Жалт берді бір кез жас үміт,
Жалғаншы бейне сағымдай...
Жығылдым аттан... жер тартты
Жетті деп кезің көз жұмар,
Үлпілдеп тосты мамығын,
Аппақ жон сұлу ақша қар.
Асау бір менің жүрегім,
Алқына соқты «Ар, ар», деп,
Етектен өлім жабысты,
Енді сен ұйықта «қал, қал!» — деп.
Қаламсыз жаздым сонда мен,
Қаныммен аққан жер сызып.
Қалаулы өмір кезеңін,
Көзімнен бір-бір өткізіп.
— «Қадырлы едің туған жер,
Қасиетті еді сенде өмір.
Қолымнан ұшқан құс болды,
Қайрылмас маған енді о, бір
Қарағай, қайың, тау, орман;
Құрбыжай дүние кең сарай,
Жарасып әзіл, қалжыңым,
Өткіздім жасты бірталай.
Таусылды дәмің мен татар,
Тағдырға көнді ер жүрек,
Қабырға келер сүйген жар,
Қарақат көзі мөлдіреп.
Кешіңдер мені жас құрбым,

Кей кезде қатты күлсем мен,
Кес-кестей алдын тобыңның,
Кекжие қарап жүрсем мен.
Кеудеме біткен ұлы күш,
Көлеңке тартпай көкке асса,
Көнбеймін өмір десе де,
Көндірем деп айқасса,
Кешіңдер мені сонда да,
Мен кешермін бәріңді,
Кешпесін жалғыз сұңғыла
Жалған дос, жады, залымды.
Қадырлым менің Украина,
Қабырым сенде салынар,
Көмірдей қара топрағың,
Кебінім болды жамылар.
Туған жерден сен қымбат,
Жүрегімнен қап тамған,
Өн бойымды оқ шарлап,
Маңдайымды күн шалған.
Айқасқан күшақ айрылмас.
Айғағы болсын осы жер,
Әделет пенен зұлымдық,
Майданы болған осы жер».
Жан тапсырар кезімді,
Жалпыға арнай жаздым хат,
Жаныма қатты батқан соң,
Жан досым айтқан аманат.
Тауып оқыр достарым,
Жерде қалмас осы хат,
Ел аузында жыр болар,
Айтылмай кеткен аманат.

1943

ҚАЗАҚ ЖЫРЫ

(Сибирь Казактарының өлеңі)

Жиналайық, жас казактар,
Бір араға топталып.
Қызыл гүлді қыз туралы
Жібереік ән салып.
Шіркін жастық сен тұрақсыз,
Сокқан желдей ағылған,
Шіркін сұлу қара қас қыз
Жібек шәлі жамылған.
Келеді әне аппақ сұлу,
Тал шыбықтай бұралады,
Әшексілі орамалдың
Шеті жерге шұбалады.
Келеді ару әсемденіп,
Ерні қызыл қандай болып,
Жүздеп жігіт соңына еріп,
Беті аппақ қардай болып.
Тықыршыды барлық казак,
Ару ойын біле алмайды.
Дейді кімге көзін қадап,
Қайсымызды қыз таңдайды.
Қайда жарым, қайда жаным
Деген дауыс топты жарды.
Оқталмаған карабинді
Бір жасауыл қызға апарды.
Бір сұлу ат тағы әкелді
Тұяқтан шаң бұрқыратып,
— Бұл немене, не үшін, деді
Казактарға, қыз тіл қатып.
«Сотня, смирно» деп жасауыл
Қарап қойды қызға терең...
«Қабылдаңыз деді ару

Алдыменен бірден сәлем
Қан майданда жұмған көзін
Біздер сүйген елдің ұлы
Жас жарыма апар деген
Мынау соның карабині.
Алтындаған қынабымен,
Қылышын да беріп еді.
Тобылғысын күмістеген
Қамшысын да беріп еді.
Астындағы мынау ері,
Оның қалған бір мұрасы.
Міне оның сізден алған
Тірідегі сақинасы...
Сенің қара шашыңменен,
Сенің сұлу көркің үшін,
Сенің жібек міпезіңмен,
Сенің ыстық еркің үшін.
Бар жиһазың мәртебесін
Бұйырып ед бер деп сізге.
Алдап ару сопыменен,
Разы бол сен енді бізге.
Елжіремес жас жүрегі,
Енді сізге ол жолыға алмас.
Желбіремес кекілдері,
Қара көзі отша жанбас,
Сыпыра соққан қатты боран
Оны қармен көміп кеткен.
Қан майданда тапсырған жан,
Қанды айқаста өліп кеткен...
Жатыр жалғыз, жынды боран
Айсыз түнде тек ұлыған.
Маңайында еш адам жоқ,
Еш адам жоқ достарынан...
Қайғылы сөз жеткізгенге
Зарлы сұлу, сөкпе бізді.

Ақтық рет көріп тұрмыз
Сіздің сұлу жүзіңізді.
Өйткені біз таң сәріден
Тағы майдан жолындамыз.
Ащы өмірін казактардың
Жоғалтудың соңындамыз.
Көрікті едің тым ұнаған
Бітті біздің бұл махаббат.
Кешір, кешір, ей Сәулежан.
Көрісерміз сау-саламат...»
Кетті полк, қалды ару қыз,
Тұман басты көзінің алдын,
Нажағайдан от шашырап,
Атылғандай оғы ажалдың.
Тұр әнекей қайғылы жан,
Еріндері діріл қағып,
Көздерінен маржан жасы,
Тырс-тырс етіп құмға тамып...

* * *

Жалынып қана сөз айтпа
Сырлас та болса досыңа.
Суық бір хабар аларсын
Ермін деп жалғыз түн қатпа,
Ерегісер күн туса
Егіліп жерге қарарсын,
Ізгілік жөні осы деп
Еңкейе берме әркімге
Маңдайың жерге басылар.
Үндемйді екен деп
Бұқтыра берме біреуді
Ол-дағы бір күн ашынар.

1943

УКРАИНА ҚЫЗЫНА

Жайланып, қару, жарақсыз,
Жатырмын мұнда мен неге?
Өр жүрегім тағатсыз,
Жабырқау тарттың сен неге?

Майдандас достан айырып,
«Жан сауға ма» мені алған.
Сәулетсіз қара тіршілік,
Еттім қашан сені арман!

Төсекке тарттың тән-дене,
Қалды жорық... қалды ду...
Жалынбас ғұмыр пендеге,
Жалынды жүрек болдың у...

Босатшы мені, қарағым,
Украина қызы, қарындас.
Қайда екен қару-жарағым;
Қайда майдан, қайда айқас.

Жорыққа мен де епейін,
Оқ жаудыра түн бойлап,
Жаралы жанмын демейін,
Отанды ойлап, елді ойлап.

Фашисте өшпес кегім бар,
Өлтірмей оны жай таппан.
Тұтанып санам, толып ар,
Қысады мені жан-жақтап.

Бер қаруды, бер майдан.
Күреспен өмір артықсын.
Телміріп мұнда жатқаннан,
Тең ұрыста жан шықсын.

Ағалап бір кез жалынды,
Қадірлі сұлу кара көз.
Көрсетіп аққан қанымды,
Күңірене маған айтты сөз.

— Тоқта жолдас, тоқта дос
Жаралы денең, жай тапқыз.
Жабырқап неге сөз қаттың,
Жат па едік сірә сіз бен біз.

Қайратты туған қандасым,
Тулама асау теңіздей.
Ағызды апам көз жасын,
Емшегін емген егіздей.

Долданды тағы Украина,
Суырды қыннан семсерін.
Аттанды кегін жоқтауға,
Ерім деп сүйген ел сенің.
«Мен де кеттім, тос бауыр»
Деді көзі жарқ етті.
Қимадым қызды жолға ауыр,
«Қош» деп даусы санқ етті.
Жарқырап достық шолпаны,
Аспанға тағы бір шықты.
Дірілдеп фашист қорқауы,
Қорғалап түнге тұншықты.
Айбатты асыл Украина,
Сүйдім батыр қызыңды.
Сүйдім шалқар ойыңды,
Сүйдім жарқын жүзіңді.
Сүйдім кекшіл дәстүрін
Ер партизан қолының,
Сүйдім ерлер жүрегін,
Сүйдім ұлы жорығын.

1943

ДОНЕЦ

Бұрқанып, тулап жаттың сен
Ақ көбігің жарқылдап.
Оқтар ұшты үстіңнен,
Мылтық даусы саңқылдап.

Долдана қақты таңдайын,
Ысылдап сол күн жел-дағы.
Қанды кегің бардайын
Қатуландың сен-дағы.

Жар қабағың шыңылдап
Кешті мөлдір суынды оқ.
Ашулы ернің қыбырлап
«Жоқ, жоқ! — дедің, — өткел жоқ!»

Гранаттар жарылды,
Діріл қақты басқан жер.
Жан сауғалап жалынды
Қап тілеген жендеттер.

Өлім жанмен ойнады,
Кескілесті екі жақ.
Ер жұлдызы жайнады,
Ез жүрегі қалтырап.

Бір жағынан сен қыстың,
Бір жағынан партизан.
Есі кетті фашистің,
Ел қолына берді жан...

Жау жаншылды... бітті айқас.
Шеру тартты біздің қол.
Ашуыңды сен де бас,
Шіркін, Донец, есен бол!

1943

Е. М. МАСЛОВАҒА

(Жаралы партизан кезімде үйіне жасырып, ажалдан құтқарған украинна қызы)

БІРІНШІ ЖЫР

Сені ойласам тербеледі жүрегім,
Сені ойласам келер көзден ыстық жас.
Сені өмірімнің тәңірісі деп білемін.
Саған мәңгі борыштымын, қарындас.

Тар кезеңде қара түнді жамылып
Әлсіз ғана соққан кезде жүрегім,
Іздеген жау қанды тырнақ сабылып
Сен панаңда сақтағансың... білемін.

Ажал жетіп көз жұмылар күн болса,
Суық көрге сен деп қане енермін.
Жүрегімді жарып шығар жыр болса,
Сені көктің жұлдызына теңермін.

ЕКІНШІ ЖЫР

Тәтті қиял тағы есіме салды да
Өткен күндер уақиғасын санадым.
Суретінді оймен әкеп алдыма
Ақ жүзіңе мен тесіле қарадым.

Ұқтым одан терең сырды тағы да
Адам атты зор атақтың бағасын.
Теңеп жалғыз жүректегі жаным,
Сүйдім ізгі Россияның даласын.

Ерлігіңмен ел деп туған ер жетер
«Ана» деген асыл атақ ақталған.
Естігенде жан жүйесін тербетер
Достық кілті ең биікте сақталған.

Бүгін тудым — сен тугыздың қайтадан,
Сен арысын адамшылық таңының.
Коммунизм анасындай сен маған
Символысын бүкіл совет жапышың.

Мөлдір судың түбіндегі гауһардай
Сенің таза жүрегінді жырладым.
Қасиетінді еш жеткізіп айта алмай,
Мен өзімді талай-талай қинадым.

ШЫН АЛТЫНДАР ЖАРҚЫРАР

Жауыз беттің жалған кебін
Майдан жыртар, оқ тесер,
Жан беріскен жағаласта
Алдамыштың аты өнер.

Бар адамның шын тұлғасын
Сонда көзің бір шалар,
Жалған нұрдың бәрі сөнер,
Намыс жанар, ар жанар.

Сұмдық қашар бұл өмірден
Сұрқиялар қалтырар,
Шығып сырлы дүниеден
Шын алтындар жарқырар.

1943

ӨМІРДЕН ӨКСІП СЕН КЕТТІҢ

(Отан соғысы үстінде ерлікпен қаза тапқан үш орденді, капитан Әбікей Жанызақұлына арнаймын)

Әбікей, сені «жоқ» дейді
Әділ ме тегі осы сөз!
Ақ жарқын, албырт, асылым,
Өмірден кеттің қалай тез!?
Айтуға аузым бармайды
Ақиқат түбі қайғы-зар,
Аһ ұрып достар естіген
Ал қара көзден жас тамар.

Есімде әлі ізгі өмір,
Екеуміз бірге жүрген шақ
Ертегі болды енді о бір
Қасымнан кетті алыстап.
Қоргасыннан салмақты,
Құбыла білмес жан едің,
Құрбыңа қымбат-ардақты
Қатарыңның сәні едің.
Қан майданда қол бастап
Ер аруағын тербеттің,
Емірене сүйіп еліңді
Өмір деп өксіп сен кеттің.
Семсердей асыл — шын болат
Серт үстінде шарт сынған
«Серкем» деп саған сиынбай,
«Сол кім?» деп айтар қандай жан!
Серігім едің сен менің
Егіздің бейне сыңары,
Есінен елдің шығар ма,
Адамның биік шыңары?

Ертегі өмір үстінен
Ертеден талай ел көшті,
«Естірту» болды-ау саған да
«Өліпті» деген сөз ескі.

1944

* * *

Сияменен жазылған жоқ бұл сөзім,
Жүрегімнің қаныменен жазылды.
Ұлы айқаста құрбан болған ерлердің
Атыменен, арыменен жазылды.

1944

КАНЖАР

Өткір жүзі тұңғыық сырға батқан,
Батыр қолда қан кешіп кекке шапқан,
Арсыз ажал тәңірісі ақ қанжарды
Тұрды солдат көтеріп жерде жатқан.

Күміс сабын, сағасын саспай қарап,
Екі жүзін қиялай бір сығалап,
Сілтесімнен жаңылар ма екенсін деп
Маңындағы ағашқа көрді қадап...

Содан кейін солдаттың күшті қолы
Сарт еткізіп қынапқа сұқты оны.
Ерлік, ажал ойқастап көз алдында
Елестеді қауіпті жорық жолы.

1944

ҰРЫСТАН КЕҢІН

Қабақ қатқан сұрланып,
Үнсіз...

Айқас басталды.
Жосылды оқтар зыр қағып,
Жау бір бірін бас салды.

Ажал ашып аранын
Жұтты жанды талғамай.
Қолда қару-жарағын
Қалған кім бар қандамай?

Өтті нөсер...
Тынды айқас
Бір тұңғиық сыр тастап,
Тұрды солдат бір жап-жас
Қыр басында ойқастап...

Өлік жатты қасында
Көк шинельге оранған,
Ызғарлы еді басында
Түсі суық бораннан.

Езу тартты жас солдат,
Автоматын асынып.
Болса-дағы өлік жат,
Кетті бетін жасырып...

1944

МАЙДАНДА КЕЗДЕСУ

Таң атып, талай батты күн
Сағынғам досты көре алмай.
Кездестім қалай мен бүгін
Отырдым бірден сене алмай.

Жыр етсем бәрін тым ұзақ
Бір дастан, солдат өмірі.
Денеге түскен алты дақ...
Жыртылған шинель өңірі...

Қолында оның автомат,
Алдымда тілсіз тұрды жай...
Жан қияр достық...
өткен шақ
Жарық етті бейне нажағай.

Жабыса қалдық сол кезде,
Үн қатпай жүрек сырласты.
Білмеймін қайтер ел өзге
Мөлдіреп төкті көз жасты.

Жазылды құшақ... біз қатар
Атыс пен бастық алға адым.
Жан үнсіз...
зырлап жауды оқтар,
Күшейді майдан... қызды күн...

1944

ЖАУЫНГЕР СӨЗІ

Томырық өмір мінезі
Тосқауылға алған шақ,
Төтелеп талай тар кезең
Төніп ед өлім жақындап.

Тоқайласа мен шаптым,
Тоспада ажал тұрғанда,
Тып-типыл боп жан-жақтың
Тынысы құрып тұрғанда...

Тойтармай бетің қойғам жоқ,
Тоңырлап фашист қаптасып,
Төңкерілді дзоттар,
Төндіре мылтық атқасып,

Тоқсан кірдім қамалға
«Тоба деп көңілім басылмай»
Тұнжырап тұрды көкте бұлт
Толастап күнім ашылмай.

Тоң мойын фашист жүрегін
Туралап қанжар сұғындым.
Толарсақтап қан кештім,
Тобылғы жастай жүгірдім.

Тоғыз рет оқ өтті,
Тал бойымды аралап.
Тағы да жау мақтанды,
Тартыста мені жаралап.

Табанды тіреп зорландым,
Теріме сыймай кетті ашу.

Жан кіріп өлі денеме
Айқасқан кірпік ашылды.

Тап осы кез дүние
Сұлу бір түспен сырланды.
Сабырмен кетіп қарадым,
Сарп етіп ем бұл жанды.

Жас ойнағы елестеп,
Жан жарым да тіл қатты,
Жабықтым деп айтпа, дос!
Жан өмірі тым тәтті.

Қимылдап едім бір мезгіл,
Естідім сыбр не ғажап!
Қара шаш Кавказ сұлуы
Қасыма келді жақындап.

Қадала қалдым мен оған,
Қарындас көзі күлімдеп,
Қалайша келген жайымды
Хабар етті біріндеп...

Қайран қалдым өмірге
Қуаныш, үміт аралас,
Ішімде сәуле жарқ етті,
Қара көзден ақты жас...

Жараны қайта байлады,
Жалғады сөнер өмірлі,
Тірліктің күндей көгінен
Көзіме нұры төгілді.

1944

ДНЕПРГЕ ҚАРАДЫ

Ұрыстан кейін бір солдат,
Днепрге қарады.
Сүйгісі келді құшақтап
Өзі отырған жағаны.
Бұрқанды асау Днепр
Толқынды беті шымырлап.
Секілді терең бейне өмір
Солдатқа бір сөз сыбырлап...
Үзіліп солдат үн қатты
Сезімнің тоқсан тілімен.
Минуттер өтті тым тәтті
Бара-бар ғашық сырымен...
Құшағын жаза, емірене
Тақады суға маңдайын.
Балқыды мүлде ер дене,
Жібітті қатқан таңдайын.

Көтерді басын... көп тұрды
Дарияға түпсіз үңіліп.
Қызғаныш тартты бір түрлі,
Көңілі мыңға құбылып.
Тынымсыз соққан өмірдей,
Днепр суы зыр қақты.
Толқынмен көзге көрінбей,
Солдат ойы бірге ақты...
Ашулы беті жыбырлап,
«Ием» деді су-дағы.
Өзіне өзі сыбырлап,
«Сүйем» делі бұл-дағы.

1944

БИК ШЫҢ

Көкке бойлап төкаббар
Жагада тұрды биік шың.
Ақианда борап соқты қар,
Шілдеде қайнап төнді күн.

Сәуірде торлап көк тұман
Сәуледен бойын жасырды.
Сонда да тіп-тік қиядан
Мұнар боп көзге басылды.

Құтырған теңіз шу басып
Жарына соқты күндіз-түн,
Асау құз бұлтпен айқасып
Айбатпен жанға қатпады үн.

Маңында гүлдеп бәйшешек
Бас иді миуа ағашы.
Таласа өскен көкке өрлеп
Күн сүйді кербез шың басы.

1944

СЕНІ МЕН МЕН

Сыртың сенің жылтырар, ішің мұздап,
Сөз айтасың әркімге сен жалғыздап.
Бітеу жара секілді тырс-тырс етіп,
Жұмбақ денең тұрады әр күн сыздап.

Сен күлмейсің өмірде кеудең жарып,
Өз үйіңе қайтпайсың соны іс салып,
Ескі заман шырмауық соқпағымен,
Әлдепені іздейсің панар жағып.

Өзің шешен көрініп, өзің мұнар,
Баяғыдан келесің сен кубас шал,
Сатылған ар, сарғайған санаң сенің,
Сайқал әйел секілді мінезің бар.

Сабырың жоқ нәпсіңнің құрты жылан
Берілгенсің жаныңмен жалғыз соған.
Тірлігінде жылтырап жүрсен-дағы,
Сен өлерсің... құмайтта қалар молаң.

Мен, сен емес оны да ойлап қара!
Бөтен жүрек толғауын ұқсақ шала.
Өзіндікін әкеліп маған артпа.
Осы алтыным десең де қандай ғана...

Менің ойым бәрі бір сенен басым,
Жарып шыққан жүректің қайнар тасын.
Зұлымдықтан көңліңді аулақ салып,
Маған келсең мәнімді сонда ұғасың.

Менің өзім секілді сөзім де асау,
Бірақ сайқал сыры жоқ адамға жау,

Өзіме де, өзгеге қатал бимін,
Әдетімде болмайды құр жылпылдау.

Менің сөзім сыбырсыз көпке арналған,
Менің күлкім тым ащы құлақ жарған,
Қызғанарлық өмірден дәнемем жоқ,
Бойда барым жария елден алған.

1944

КИЕВ ЖЫРЛАРЫНАН

БІРІНШІ ЖЫР

Таң қалдым міне бір көріп,
Тағдырың маған тым жақын.
Тар кезең өтті, төбеңде
Тамылжып туды күн жарқын.

Таласа кіргем талай мен
Жауыңа оқпен тіл қатып.
Сан жорықтар өткізгем
Тар қақпаңда түн қатып.

Көшенде өтті қан майдан,
Қуә оған жас пен кәріңіз.
Күбірлеп сөйлер кім қалды?
Күресте болдық бәріміз.

Балам деп сонда сен құштың,
Бауырың ыстық, көзің жас.
Басымды тіге аят еттім,
Бағына ана-қарыңдас.

Туысқан қала, туған жер,
Топырағың сүйген сан қазақ.
Толғана өткен сол күндер
Түнеріп ажал тұрған шақ.

Тоспаған кім бар маңдайын
Кең байтақ совет елінде.
Бойыма біткен ардайын
Қымбаттым едің менің де.

Тағы да келдім оралып,
Тамаша жеңіс күнінде.
Тойлайық бірге ән салып,
Күлімде, достар, күлімде!

Айрылмас достық ақ ниет
Куәсі құрбан — көп сандақ
Куәсі өшпес далаңда
Қаныма шыққан қызғалдақ.

ЕКІНШІ ЖЫР

Көкірегімді оқ тескенде
Маңдайым саған тиген жер.
Талықсып үнім өшкенде
Өзегім деп сүйген жер.

Шалың әкем болған жер
Бейнетіме көнген жер.
Кемпірің анам болған жер,
Көбіңнен құрмет көрген жер.

Тамшылап қаным аққан жер,
Тар кезеңде жау қамап.
Қайғыма бірге батқан жер
Тағдырымды аркалап...

Кегімді менің алған жер
Кескілескен жауды атып.
Бақытқа мені малған жер
Кеудемде жалын лаулатып.

1945

МЕН КЕЛДІМ

Алыстан аңсап мен келдім,
Азат киіп қолымды ал!!
Туғаныңмын өмірлік,
Сен үшін аққан қаным бар.

Қаралы күнде жау басқан
Қайғынды бірге бөлгем мен,
Қатарыңда партизан
Қан жорыққа енгем мен...

Орыс, қазақ ұлы боп
Жауыңа ойран салғам мен,
Жан досыңның бірі боп,
Сырыңа әбден қанғам мен.

Жүзіңді сенің көргенде
Елестер маған өз қалам.
Еліңді сенің көргенде
Еміренер анам, өз далам.

* * *

Оқ тескенде көкірегімді қан талап,
Украин шал сені таптым әкелеп.
Ессіз жаттым, топырағыңды қалқалап,
Қызың бақты жан жарасын мәпелеп.

Соғыс зары талай саған төгілді,
Бірге шектім қатерлі ауыр сапарды.
Қарсы ал мені солдатыңмын, ұлыңмын
Қанды айқаста берген өзің батанды.

* * *

Бақыт деген немене? —
Бастап кешкен күн емей?
Уайым деген немене? —
Сәулесіз қара түн емей?
Сағыну деген немене? —
Сайранды дария көл емей?
Сарғаю деген немене? —
Сарша тамыз шөл емей?

* * *

Сен айтпа менің жайымды!
Сұрасаң сұра өзімнен,
Іздеме күн мен айымды!
Ұға алмасаң сөзімнен.

Шаршама ойың жетпесе!
Арығыңды қамшылап.
Сауда емес өтер ептесе...
Өлеңде нең бар нап сұрап!!

Әуреге салма, жас құрбым!
Азапқа жаным төзе алмас.
Тоқсан дау... зая тоғыз сын,
Бергенін өмір өзі алмас.

1945

ЖЕҢІС КҮНІ

Сарғая күткен ұлы күн
Шұғыласы бүгін жарқ етті,
Бағына талай миллионның
Баянды жеңіс күн жетті.

Сүйінші елден сұрадық —
Жұбайын күткен жар күлді,
Жаным дер бауыры жауда
өлген
Жарқырап қайғы-зар күлді.

Сілкінді дүние қайратпен
Киімін шешіп қап басқан,
Отырды солдат айбатпен
Етігін сүртіп шаң басқан.

Көңілді көктем шағындай
Құлпырды әлем сол бір шақ.
Сүйісті ғашық жарындай
Адамды өмір құшақтап.

Дүние махаббатымен
Сұқтанды қызыл жұлдызға,
Жеңімпаз Отан даңқымен
Жауынгер біздің ұл, қызға.

1945—48

ҚЫС

Дала боран, шулайды орман
Бар денемді қарлы құйын орайды,
Зарлайды жел, шулатады тоғайды,
Тіл қатпаймын, бас имеймін табынып,
От басында отырмаймын қамығып,
Есікті ашып алыс жолға жүремін,
Ақ боранның құшағына кіремін.
Тоқта дейді соққылайды жетектеп,
Әмірімді бұзған қандай тентек деп.
Тоқтамаймын!

Ілгері аттай беремін,
Сапар алыс,
Әлі жүріп келемін.

МОСКВА

* * *

Ақыл, ойым, жүрегім, тіл мен жағым!
Естір құлақ, көрер көз шам-шырағым!
Саған, саған ұлы Отан астанасы,
Жүрегімнің түбінен жыр арнадым.

Мен де бүгін сенімен туган жанмын,
Кремльдің ішінде тұрған жанмын.
Қызыл алаң түбінде сап-сап болып,
Сарайында салтанат құрған жанмын.
Маған артық еш жер жоқ Москвадан,
Орыс, қазақ бір туыс —

Біз —

Бір адам.

Сондықтан қауіп төнген күндерінде
Бір сен үшін өлімге бас байлағам!

Міне отыз жыл күн болып енді жарық,
СССР-ға нұр төкті Москва алып.
Қадірлес достарымен қауышпаққа
Кемпір-шалдар қайтады жылда барып.

Аспандай кең құшағын орыс жазып
Махаббатын ұсынар жаныма азық.
Менің сонда иығыма ай орнайды
Маңдайымда күлімдеп Темірқазық.

Қап тамырым секілді менің соққан —
Кремілім — советтік ер Москвам.
Сенің ыстық жүрегің анашымдай
Апасының ақ жүзін қияр ма жап.

Күндей маған тамылжыр жүзің нұрлы,
Күнде көрсем тоймаймын сипатыңды,
Бере алмаспын бар әлем алтынына
Сенің асыл бір уыс топырағыңды.

Айтам қазақ атынан ұран салып!
Біздің Отан жүрегі Москва алып.
Соқсын дауыл, нажағай жарқылдасын,
Біз біргеміз — жандармыз Москвалық.

1947

ЕСІМДЕ АЙДАР ӨЗЕНІ

Айдар, Айдар, ақ Айдар!
Жағаң сурет, суың бал.
Өткіздім сенде көп айлар...
Қалдырдым сенде көп ойлар...

...Ол майдан ед, ...ер жолы
Түн жамылған қан кешіп...
Зәр түкірген көк долы
Ажал менмін, мен десіп.

Айқара мылтық асынып
Суыңды кештім мен талай.
Бстімді толқын жасырып,
Өмірді шықтым арқалай.

Ақ көбігің... ақ жүзің
Айнам еді бір қарар.
Өткізген түнім... күндізім...
Тербетер мені, ой салар.

Қызыл арай жол салып
Түнде үстіңнен оқ асқан.
Жан берісіп... жан алып...
Өткеліңе таласқам.

Сол майдандар... қатты айқас
Есінде ме, өр Айдар?
Өшкен құрбан... аққан жас...
Өтті жылдар... көп айлар...

Екі өлік жан — бір қабыр
Қалған белгі шайқастан,
Орыс, қазақ егіз ұл
Дос құшағы айқасқан.

Жатыр сенің бойында,
Ел деп өскен сікі гүл.
Күңдей жапын қойшыңда
Ар, адамдық оты тұр.

Жаным сүйді, жарастым,
Жалпақ елің — қаным бір.
Жүрегіндей Тарастың
Таза суың көк мөлдір.

Сұлу Айдар, сырлы Айдар!
Украина жерінде
Ақының бар, ұлың бар,
Мен қазақтың елінде.

1947

ДОСТЫҚ ЖЫРЫ

Қанмен сіңген жүрекке жандай достық,
Атын көкке көтере әнге қостық.
Дауыл тұрып денені оқ жыртқанда —
Басым құрбан жолында болсын дестік.
Көк жүзіне көтере

мақтап бүгін,
Әндетейік бәріміз
достық жырын!
Сақтайық біз достықты
ардан қымбат
Сақтағандай көздің нұр
қарашығын!

1947

ЛЕНИН

Ленин, Ленин осы есім талай жылдар
Жырланды, жырланады сан ғасырлар.
Бар адамның жүрегін тебрентерлік
Ұлы Ленин атында сөнбес нұр бар.

Ленин біздің ғасырдың қайнар көзі
Ленин ісі — біздегі Ленин сөзі.
Ол өлген жоқ: нық басып, көштің алдын
Бара жатыр ілгері бастап өзі.

Болған бір кез: дұшпандар сыртта тұрып,
«Өлді Ленин» деп еді, сақ-сақ күліп.
Жеңілді олар, үміті сөне қалды.
Тұрды Ленин ұйқыдан, кетті жүріп...

Ленинді сүйді бала, кәрі, жас та,
Сүйді адамның барлығы, жаудан басқа.
Оның өшпес бейнесін, сөнбес сөзін —
Білді жылдар бетінен дос та, қас-та.

ССРО — Ленин құрған біздің бақыт
Қызыл тулы шұғыласын жарқыратып,
Қорғап адам баласын капиталдан
Тұр өмірге сөнбейтін таң боп атып.

Ленин біздің ғасырдың қайнар көзі
Ленин ісі — біздегі Ленин сөзі.
Ол өлген жоқ: нық басып көштің алдын
Бара жатыр ілгері бастап өзі.

1950

ОРЫС ХАЛҚЫНА

Қанды майдан дауылдардан бірге өткен,
Аға халық сенімен бір өмірім.
Досқа күндей, жауар бұлттай жауға өктем
Өз туысым деп атамас сені кім!

Орыс ұлы, сені қалай жырламан,
Егер менде жүрек болса адамдық!
Мен барыммен борыштымын бір саған,
Сен туғыздың, қайта біздер жаралдық.

Коммунизм ұлы туын нық ұстап,
Сен аттадың дауылдардан сүрінбей.
Бастады алға лениндік ұлы штаб,
Мен де сапта жүрдім батыр ініндей.

Бауырыңа күштың тоңған шағымда
Орыс ұлы, өз әкемдей, анамдай.
Өстім жылы Россияның таңында,
Бастым жерін ауылымдай, даламдай.

Бірге болдым майдандарда сенімен,
Берік сертім. эрқашанда біргемін,
Елім бірге Россияның елімен,
Жерім бірге, жүрегіммен біргемін.

Ізгі досым орыс жұрты кешегөр,
Жүрегімді айта алмадым сөзбенен,
Достық нұры жарқырайды жүректе,
Әр ұлыңды көрген сайын көзбенен.

1950

ТАРТ ҚОЛЫНДЫ

Қанға малмай тарт қолыңды, залымдар!
Бұл — бөтен жер, сен билейтін жер емес!
Бірлігі бар, арманы бар, ойы бар!
Бұл — Қорея! Бас иетін ел емес.

Саған қазына —
Қан менен жас төгілген.
Жауыз Трумэн ұлы емессің адамшыц!
Кет еліңе, Кореяның жерінен!
Туған жерің бастырады саған кім?

Саған ажал —
Елдің кегі қайнаған!
Жаныменен қорғаған су, даласың,
Тоқтат!
Онда сенің бар ед қай қалаң,
Кореяны неге әскермен шабасың!
Корей елі жүрегі бар жалынды.
Жаңа ғана күнді көрген өмірден.

Қорықпайды ол шығарады жаныңды!
Қорықпайды ол атомыңнан,
Темірден...

Бейбітшілік!
Бар адамның тілінде
Өміріндей — өзі туған жеріндей.
Бейбітшілік!
Бар адамның үйінде
Келешегін сақтайтұғын сенімдей.

Жауыз Трумэн өз отыңа күйерсің
Өз қойныңда атомың да жарылар!

Көп бұйырап, сен тізеңді бүгерсің,
Жауыздық дерт адамдыққа табынар.

Кореядан тарт қолыңды
Тезірек!
Ей, қанішер Америка сұмдары!
Сенікі емес,
Халықтікі келешек,
Енді жылдар — коммунизм жылдары.

1950

ЭНГЕ АЙНАЛҒАН АДАМ

(Мұса Жәлел жайында)

Зар болып кең дүниемен тілдесуге,
Отырды ол соңғы түнек түрмесінде.
Біледі көп ұзамай үні өшерін,
Біледі табылмасын мүрдесі де.

Қу сүйек ұыз тәні боршаланған,
Әлі жоқ қимылдауға шаршағаннан.
Дейді ол — тәнім тұтқын болғанымен,
Дұспан жоқ рухымды қоршап алған.

«Ұлы Отан, арқа тұттым ұраныңды,
Қолтықта арпалысқан ұланыңды!
Самалын туган жердің күй қаныма,
Тосайып әл-күйіңе құлағымды».

Қажытып әрекетсіз минут, сағат,
Ғазиз жаң қиналғанда таппай тағат.

Қиырдан шалқып жеткен аққу үні
Ақынның кеудесінде қақты қанат.

Құлағы оның бір сәт шуылдады,
Қан қайнап, тұла бойы дуылдады.
Көңілін бесік жыры билегенде,
Еріксіз өзі де оның ыңылдады...

Деді де бір мезгілде — мені тыңда!
Айрауық ащы дауыс шықты шыңға.
Шарқ ұрған сергек сарын қайсар жандай,
Түрі жоқ дес беретін мұхит мұңға.

Па шіркін, татардың «Қара орманы»!
Сыйыпты саған жұрттың көп арманы:
Үмітін сан көңілдің жетекке алған
Лебіздің қай түкпірге таралмады!..

Сүйгендей оң көзінен ғашық жаны,
Шалқыды шабыттанған ақын жаны.
Маржан көл, мөлдір бұлақ, марқа таулар
Тізіліп көз алдында тұрды бәрі.

Талдым деп босаңсыған тәніне қас,
Жүрегі секілді еді әлгіде тас,
Жан-тәні ыстық үнге балқып кеткен
Жәлелдің мөлтілдейді көзінде жас.

Ажалдың ызғары жоқ мерейінде
Жыр толқын тұрды лықсып көмейінде.
Жарқ етті көзінен от, — соңғы сөзді.
Дегенде — қанмен сызып көрейін де.

СОВЕТ ХАЛҚЫНА

Сен сүйесің жаныңмен Отаныңды,
Өзің өскен жерінді, совет елін,
Сен сүйесің аспанда шыққан күнді,
Сен сүйесің, еліңнің келешегін.

Сен сүйесің көсемді, алтын заңды
Бақытың мен арындай адал сақтап.
Сен әкем деп атайсын ұлы адамды.
Ол сөзінді жапыңмен жүрсің ақтап.

Сен сүйесің коммунист партиясын
Өз аңдай өзегін жарып шыққан,
Адалдығын, ақылын қайыспайтын
Талай өрт пен дауылдан алып шыққан.

Сен білесің, сан асу, дауылдардан
Коммунизм төріне бастар көсем.
Жеңіс пенен өткізіп майдандардан
Нысанаға жеткізер аман-есен.

Сен ұмытпа, сол өзің сүйген Отан
Шақырғанын «сайлауға дауыс бер!» деп.
Сен ұмытпа, өз елін, өз партияң
Шақырғанын құрметпен саған кел деп!

Сен ұмытпа, жүректе жанған нұрдың
Құйыларың бір жерге бүгін елмен.
Сен ұмытпа, жеңісі Октябрдің
Тағы да бір бекірің бюллетеньмен.

1950

ДОСТЫҚ ТУЫ

Мен білемін. Кешегі майданда өткен
Достық туын Гитлер атқанда оқпен,
Орыс, казак, белорусс, украин боп
Сол туға жаудың оғын жолатқан жоқ.

Бірлік, достық бекіді төккен қанмен,
Сіңді бойға адамдық ақыл, армен.
Оны ешбір жау бұза алмас талпынса да —
Бұзамын деп оқпенен, бомбалармен...

Сол бірлікпен мызғымас тастай берік —
Сол достық туыменен жауды жеңіп,
Сол туменен советтің халықтары —
Коммунизм төріне барады еніп.

Партияның маңына сапта тығыз —
Сол туменен топталып берік, нығыз! —
Тұрмақ мәңгі, советтік байтақ елім,
Берік достық, тап оған берік сенім.

1953

РЕСЕЯ ҚЫЗЫ

Қайда естідім, сенің нәзік үніңді?
Бар денемді билеп алып барады.
Қайда көрдім, сенің бауырым, жүзіңді?
Бір ыстық от жүрегімде жаңады...

Бұл от көптен көкірегімде лапылдап
Жанып тұрған махаббатым, қарағым,

Қыздырды оны сенің даусың саңқылдап,
Дәл шағырмақ ыстығындай даланың.

Қайда көрдім, қайда естідім үніңді?
Туысқаным, өзің айтшы кинамай!
Бар келбетің көз алдымда бүгінгі...
Тоқтамаймын сені білмей, жырламай...

Міне таптым!..

Сталинград маңында
Көргем сені өрт ішінде, жалында...
Қызыл крест ауыр сумқаң қарында...
Сен отырдың, қарындасым, жапымда...

Осы даусың.

Тілің қандай тамаша,
Көзің де сол...
(Бойың сәлдеу аласа.)
Мүмкін басқа біреумісің тым ұқсас!
Неге сеніп кеттім сондай балаша.

Жоқ ол емес.

Госпитальда көргемін
Нәзік бойың, сенің жұқа жүзіңді.
Алғашқы рет мен есіме келгемін
Құшағыңда... естігемін үніңді...

Туганыңдай, қимасыңдай пана боп
Мені күттің, күзетімде отырдың.
Менің жарам саған да ауыр жара боп,
Жасың төгіп, өле ме деп өкіндің...
Кім еді деп, сұрамадың атымды
Отандасым деген жалғыз сезіммен,
Бек таныдым... қоштасқаның ақырғы —
Міне есіме түсті сенің сөзіңнен...

Көрдім сені жау тылында жауынгер,
Қан сұрапыл жорықтарда бір болдың,
Украинда, тар қыспақта тұрғанда ел,
Талмадың сен жалын болдың, жыр болдың,
Нелер ауыр азаптарды бір көрдің.
Борышыңды ердей үздік өтедің
Жауған октар арасынан күн болдың
Жайдары жүз украинка екеуің.

Жоқ, ол да емес.

Эшелонда келгемін,
Шын құрметпен қолымнан гүл бергемін,
Әр солдаттың махаббатпен осы қыз,
Жарасын жүз байлағанын көргемін...
Бүгін тағы көріп тұрмын жүзінді,
Қуаныштан жаным төзбей барады.
Өткен шақтар көз алдыма тізілді...
Ұзақ ойлар жан-жағымды қамады...

Білем сені, қарындасым, қарағым!
Барлық жерде, барлық жайда көргемін.
Қарындасым, туысқаным серігім!
Отанымда шын сүймейді сені кім!
Енді міне, келіп тұрсың көркіндей
Гүлге оранар Қазақстан жерінің.
Міне қазір тың жерлерді гүл етіп,
Ен далама бидай егіп жатырсың.
Мүлгіп жатқан кәрі тонды түлетіп —
Жан бітірген, неткен гажап батырсың!

Ресей қызы!

Зеңгер — ашық көзіңдей —
Жүрегің бар мөлдір — таза адамға.
Табиғаттың жазғы сұлу кезіндей,
Сырлы, әдемі нұр құясын заманға!

1954

ШЫН МЕН АДАМ

Тоғайда шың,
 тау да шың,
Жаңғырады күндіз, түн...
Тоқтамайды,
 тынбайды,
Тек сол әнмен жырлайды.
— Жаңғырады неге шың?
Басылмайды неге ың-жың?
— Адам келді, жол салды,
Биік шыңға қол салды.
Кет жолымнан,
 кет деді,
Шыңдар жолдан кетпеді.
Ашуланды,
 жайпады,
Құзды ағаштай шайқады.

Бір динамит байлады.
Атар кезін сайлады,
Құз, шыңдарға болды сын,
Тау жаңғырды күндіз, түн...
Бұйырды адам,
 шың кетті,
Тауды тесті,
 жол жетті.
Шыңдар шуы басылды,
Адам күшін асырды.

1957

ШЫН СҮЙІКТІ ПАРТИЯСЫ ЛЕНИННИҢ

Дауыл еді, майданда едім қарысқан,
Жау қолының жағасына жабысқан,
Қырғын еді күндіз-түні шабысқан,
Минут сайын жан беріп, жан алысқан.

Бермеймін деп Отанымды, жерімді,
Қанды ұрыста сақтадым мен елімді.
Жүз мыңдаған ерлер сапта айқасты,
Жүрегінде ту ғып ұстап Ленинді.

Мыңдар өлді... мыңдар басты қатарды,
Болат жанды, қайтпас батыр атанды.
Кеудесімен жапты талай қыршындар
Пулеметтер құрып қойған апанды.

Шайқас қызды Тынық Донның басында,
(Тәулік бойы ішпеді жан асын да)
Әл үстінде жатты қазақ жаралы,
Басын сүйеп мен отырдым қасында.

Өтіп жатты... атып жатты тынбады,
Жауынгерлер бетін кейін бұрмады.
Ашықтым деп, шаршадым деп, талдым деп,
Ешбір солдат қиналмады, сынбады.

Жалынменен жалын болды күйдірді,
От шайнады, оққа бетін сүйдірді,
Жас Отаным! Сенің үшін күресті,
Құрбаны болды жау тізесін идірді.

Есін жиды әлгі солдат жаралы,
Көзін ашты маған ұзақ қарады.

Терең сыр бар жаудыраған көзінде
Жүрегімді елжіретіп барады...

Шыдамадым...

 қош бол,— дедім ақырын,
Кай жердікі,
 кімнің ұлы,
 аты кім?

Сұрайын деп оқтандым да тоқтадым,
Әлдеқалай жетпей қалды батылым.

Тіл қатты ол,

 құлағыңды сал деді,
Саған айтар аманатым бар деді.
Төс қалтамда жатыр менің бүктеулі,
Өз қолыммен жазып едім, ал,— деді.

Өлтір жауды,

 маған қарап тоқтама!
Армансызбын, жасың төгіп жоқтама!
Қанды ұрыста қырдым фашист залымды,
Отан үшін түстім жалын, отқа да.

Көзін жұмды...

 арасымен оқтардың
Қатарына кірдім алғы топтардың.
Саябырлап ұрыс тынды бір кезде,
Қалтамдағы қағазды мен ақтардым.

Қисық қыңыр әріптері сызылған
Кей жері өшіп,

 кейбір сөзі бұзылған.
Қандасымның аманатын оқыдым,
Ұмытпастай жүрегімде тоқыдым.

Арызы екен, арманы екен, сыры екен,
Ұзақ жылдар таза сақтап жүр екен,
Жазған екен жауған оқтар астында,
Кір шалмаған Отанның бір гүлі екен.

«Мен ұлықпын кіршігі жоқ денемнің,
Сүйген сені, партиясы Лениннің.
Аз еңбегім болса-дағы көп сана,
Өлсем егер қатарында деп сана!»

Аманаты,
 арман,
 ойы
 арызы
Мойнымда еді сол бір солдат қарызы,
Бүгін, Мәскеу, саған әкеп тапсырдым,
Бүгін жырмен дүниеге паш қылдым.

Бұл ортақ сыр барлық қазақ халқына
Шын бойласақ, көз жіберсек парқына,
Ұқсамай ма партияға арнаған
Махаббатты елдің берік аштына.
Рас, солай!

 Халықтары елімнің
Шексіз сүйер партиясын Лениннің
Берік,
 нығыз,
 бар майданда сыналған
Тұтастығы Оташымның, жерімнің.

1958

СӘЛЕМ САҒАН, АСТАНАМ

Мен қазақпын!

Ескі қазақ емеспін.

Кремльле талай еркін кеңестім,
Өнерлімін, аштым ғылым сырларын
Еркін өстім,

Отанымда тең өстім.

Европадан оздым, ұшқыр заманым,
Өлшеу бермес менің басқан қадамым,
Жеңістермен кеттім тағы ілгері
Партия алда!

Қасында орыс анашың.

Қолға тұрды Ульба, асау Сырлар да,
Завод, қала қаптады шет, қырларда,
Даңқым асты дүниені жаңғырттым,
Ленин туы астында өткен жылдарда.

Москва сен!

Қуат бердің, дем бердің
Тұнып жатқан көзін аштың кендердің,
Астанасы туысқандық, бірліктің
Жүрегісін сан рулы елдердің.

Сып еді бір Қазақстан жұрты үшін
Айырган шақ тың даланың қыртысын,
Қол бердің сен,—

москвалық ұл, қыздың
Қос басында естідім жыр, күлкісін.

Вагон, вагон тиелген ән, гүл саған!
Ең аяулы дастандар мен жыр саған!

Ойы, арманы байтақ қазақ халқының
Махаббаты партиямен бір саған,
Уа, Москвам, Отанымның тынысы!

Сен мен үшін ұлылардың ұлысы,
Жаса мәңгі,
Бізден сәлем жалынды!
Баста ілгері, көтере бер бағымды!

1958 жыл, декабрь

* * *

Қайнар көзі мендегі
өлең-жырдың,
Ұрығы:
Бақшамдағы өскен гүлдің;
Октябрь,
Компартия қызыл тулы
Мен тұтас ақынымен Октябрьдің.
Онсыз жоқ:
Тынысы да, алар демі,
Жаны бар пәнде екен деп ұқпа мені.
Тек Октябрь күні мен ауасында
Мен жыршымын көрікті келешегі.

ПАРТИЯ ТУРАЛЫ СӨЗ

I

Қараңдаршы, жаңа тарих бетіне,
Қараңдаршы, келбетіне заманның!
Қараңдаршы, жер, суына елімнің,
Қараңдаршы, тарихына адамның!

Барлық жайда, барлық істе өзінмен
Бірге алдыңнан көрінеді ізгі дос!
Ыстық дүние сәулесіндей көзіңнен
Кетпейді ол. Онсыз сенде өмір бос.

Тарихының қайсы бетін ашсаң да,
Оның ісі шыға келер біріндеп...
Өмірінің қай торабын жазсаң да,
Ол тұрады қарсы алдында күлімдеп,

Өткен жылдар... алдындағы кезеңдер...
Сол досыңның шұғыласына малынған.
Ел бақыты, мендегі бұл өлеңдер
Соның ыстық жүрегінен алынған.

Қамалдарды сеніменен бірге асып,
Бақытыңа бірге қорғап қалаған.
Майдандарда сеніменен бір басып.
Сені өзіңе, — өзің саған балаған.

Сені мен мен, — барлық совет адамы
Сол бір достың жүрегінен нәр алып —
Әр сағатта, әр минутта шаттықпен
Сүйсінеміз келбетіңе қадалып.

Қамықсақ ол жадыратар көңілді,
Жарқын ғана анаңдайып дем беріп,

Тастамайды әрқашанда сенімді,
Сенің панаң ең тамаша, ең берік.

Оған берік антымыздан танбаймыз,
Сақтаймыз біз нақ жүректің басында.
Жанымызды соған ғана арнаймыз,
Болсақ дейміз соның ғана қасында.

Баламыздың тілі шығар кезінде
Оның атын үйретеміз жабылып.
Ол жүректен бірге біткен сезімге,
Сағат сайын тұрамыз біз сағынып.

Оның аты компартия — дос, жолдас,
Барлық совет адамына бақыт, күн.
Бар тарихтан жалғыз нәқат табылмас,
Ол жарқырап түсірмеген шұғыласын.

II

Зор майданда он жетінші жылдағы
«Патша тағын талқанда!» — деп, пролетар
Кұрап елді қала менен қырдағы,
Кім бастады, кім жеңді! — деп салды жар!

Компартия!

Ең алдында шебімің
Тұрды берік намысындай адамның.
Шықты дауысы штабынан Ленинің,
Жаңа өмірдің — біздің жаңа заманның.

Бұл майданда бастады ол, біз жеңдік.
Кәрі дүние талқан болды тағымен.
Жер үстіне ғасыр келді Лениндік
Шаруаларға, пролетариат табымен.

Содан бері өтті жылдар... өтті айлар...
Совет елі

Жеңістерге бөленді.

Содан бері Отаным бар, елім бар,
Содан бері жаздым мен де өлеңді.

Біздің заман сағат санап, күн санап,
Басты өткен ғасырлардың белінен,
Күтті адамзат өз бақытын болашақ
Жаңа өмірден — біздің совет елінен.

Біздің заман шыққан күндей жайнады,
Бар әлемге алтын нұрын түсіріп.
Капиталдың үстінде бұлт ойнады,
Зерелерін коммунизм ұшырып.

Өшікті олар, бізге тісін қайрады,
Жанған өрттей қаулады жау жаласы.
Екі өмірдің тағы ашылды майданы
Сапқа тұрды бүкіл совет даласы.

Компартия ең алдында шебімнің
Жауға аттанды, еліме ұран тастады.
Ер сабаздар штабынан Лениннің
Жеңістерден жеңістерге бастады.

Біздің елдің туы көкте жайнады,
Басып өтті фашизмнің белінен.
Бар халықтың жүзінде нұр ойнады,
Келешегін күтті совет елінен.

Содан бері тағы біраз жыл өтті,
Ой салмағы ғасырлармен барабар.
Елім жаудың зардабын тез түзетті.
Туды тағы фабрикалар, қалалар.

Коммунизм құрылысы басталды,
Түрікпеннен, ұлы Доннан, Волгадан
Күнім менің жарқыратты аспанды
Табыстармен еш тарихта болмаған.

Кел, жолдастар,
Тездетейік өмірді,
Сағат емес, секундтардың тіліндей!
Жылдамырақ жеткізуге елімді
Ұлы күнге — коммунизм күніндей!

1951

СЕН ҚОЖА

Көк киімді о, фашист,
Кеше «қожа», бүгін құл —
Өңірі жыртық, көзі жас
Көшеңде кірпіш тасып жүр.

Автомат жоқ қолыңда,
Бал жинамайды — жан атып,
Біздің күш басын идірген,
Өлер күнін санатып.

Ол жеңілген, сен қожа,
Киев — совет қаласы.
Азат мәңгі, мәңгі азат
Украина даласы.

ТУҒАН ЖЕРІМ СЕН, БАЯН

Қадірлі Баян — жер Баян,
Қайыңды Баян, көл Баян,
Сенің жайың ерге аян...
Менің өмірім елге аян...

Көрмегелі көп болды
Көркейіңсің сен-дағы.
Байытыпты колхозды,
Өзгеріпті ел-дағы.

...Жаз ед. Таңмен шамалас
Шығып қырга көз салдым:
Бидай, сұлы аралас
Ыргалады, қарсы алдым.

Ақырын жел үрлейді,
Толқиды бір көк теңіз.
Жүрегімді билейді
Табиғат пен жан егіз.

Жайды төсек көк мамық,
Сүйер жандай ұлым деп.
Қарап көктен шаттанып,
Күн де жүзді күлімдеп.

Тоя алмай наз көркіне
Мен отырдым қырында.
Шын беріліп еркіне
Бұзбай күйін, жырын да.

Дөңгелек жүз ақ Баян
Тартты сұлу сағымды.
Мұнарымен ойнап таң,
Кел деп маған жалынды...

Өскеп жерім, кең далам
Құз, қарағай, шың биік.
Сыбырайды самсаған
Сұлу құрақ бас иіп.

Айдынды Баян, көл Баян,
Аяңда тудым мен бір кез.
Басылсын мауқым сағынған
Суыңнан ләззәт берші тез.

1947

СЫҒАЛАДЫ АЙ, КӨК ЖИЕГІ СӨГІЛІП

Мәлдір аспан көк торғындай төгілді
Бір тамаша күйге бөлеп өмірді,
Қуандым да жас баладай шаттандым,
Күлді жүрек, жап сырымды ақтардым.

Колхозда едім. Жаздың сырлы түні еді,
Көкте жұлдыз, жер жайнаған гүл еді.
Тек қана өмір ток басында жайнады,
Шырқап әнге ел бұлбұлы сайрады.

Менің жырым сол әнменеп қабысты,
Колхозды елдің қырманында табысты.
Сондықтан мен секірдім жас балаша,
Билеп мені еңбек жыры тамаша.

Қанды мейрім еңбектің зор күйіне,
Құмарланып қайтпадым мен үйіме.
Қызыл бидай жерде алтындай көрініп,
Сығалады ай, көк жиегі сөгіліп...

1948

БАҚТАШЫ МЕН БҰЛБҰЛ

Талда бұлбұл, жерде гүл,
Төгілді әсем ақты жыр.
Толқыды үні терең сыр...
Бөленді сазға ой мен қыр.

Құшақтап адам баласын,
Тербелді дүние сол шақта.
Қыдырып таудың арасын
Бір күй шықты аулақта...

Құбылды сол кез кең дала,
Жарқылдап барлық тіршілік.
Сайрады орман, сай-сала,
Құлақпен тыңда, жанмен ұқ!

Басталды сауық, қосты саз,—
Талда бұлбұл, тауда шал.
Гауһарлы қойнын ашты жаз.
Бөктерде жатыр жусап мал.

Долы ашуын шарт тыйды,
Күбірлеп ерні дауылдың...
Ақ маңдайың күн сүйді,
Әлпештеп ерін ауылдың.

Асқақтап ән, күй көкке асты,
Айдында жүзген қаздайын.
Жүрекке ыстық жармасты --
Мұзды ерітер жаздайын...

Ұйытты елді осылай...
Талда бұлбұл, тауда шал!

Бақташы күйін ұққапдай,
Бөктерде жатты жусап мал.

Қызыл туы желбіреп,
Колхозды біздің ел тұрды,
Күй сазына елжіреп,
Бидайлы қалың бел тұрды.

1948

КӨСЕМ ТУРАЛЫ СӨЗ

Күндер де өткен, талайдан жылдар да өткен,
Қатал «тағдыр» жолымен ғасыр жылжып.
Ақын мұра сөзімен маған жеткен,
Елім сүйген көсемді айтам жыр ғып.

Өз балаңдай, жарыңдай, өміріңдей —
Сақта ойыңда Отанды күннен нұрлы!
Жаңға балап, жүректің түкпірінен
Мен жырлаймын өзіңнен туган ұлды.

Сүймейді ол мақтауды, бірақ, маған —
Айт деп халық бұйырды — бағындым мен.
Ақын тілі жете алмас сипатына,
Тірі адам да — тап оған болмайды тең.

Төгіл, жырым! Ер заман дабылына!
Өр даусыңды естісін жердің шары!
Сен де әскерсің дүние тартысында
Қасарысқан жауың бар майдандағы.

Бұл жыр — халық тілегі, халық жыры,
Бұл жыр халық бақыты, халық сыры.
Бұл жыр аты — данышпан ұлы Ленин,
Ол біздің арамызда, әлі тірі.

1949

РОССИЯ ТУРАЛЫ СӨЗ

Россия!

Сөз айтамын саған арнап.
Бүкіл әлем тыңдасын
Жүрек сырын!

Кұшағыңды аш
Туысқан
Ұлы халық!

Күлім қағып қабылда
Ақын жырын.

Маған қазақ тапсырды
Айт деп саған!

Өз сәлемін,
Өз сөзін жүрегінің,

Білсін, деді,
Бар әлем —
Дос пен дұшпан,

Мәңгі
Орыспен
Бірлігін тілегінің.

Россия!
Арманы едің Шоқан,
Абай,

Анасындай
Тербеткен қос жүрегің,

Суарсам деп
Нәріңмен сенің балдай —

Олар арман етіп
Ед қазақ елін.

Россия!
Сенсіз бар ма, менде бақыт!

Сенде жарық жұлдызы
Адамдықтың.

Сен тугыздың
Күнімді жарқыратып.
Сен иесі
Кісілік
Адалдықтың.
Россия!
Бақыт туын көтердің сен,
Сен бірлік пен
Достықтың
Қайпар көзі.
Бар адамның,
Бар ұлттың
Жер шарында,
Сенімен бір тілегі,
Айтар сөзі.
Анау теңіз
Аржағы
Діріл қағып.
Жасап атом бомбасын
Елді қырмақ.
Танды өшіріп,
Адамға ойран салып,
Жауыз!
Алтын иесі
Өзі тұрмақ.
Өз қалтасы,
Құлқыны
Оның баққан,
Қайтсын
Адам қандарын селдей аққан!
Шықты қаптап
Аспанды қоршамақ боп,
Реакция!
Бұлты батыс
Жақтан.

Россия!
Дәл өзіңе
Адам ұлы,
Үмітпенен қарайды
Өміріндей,
Сенде бар шын махаббат
Оттай жылы,
Сен тіршілік туысың
Шыққан күндей.

Россия!
Ұлы дана Лениндік
Ту сенде;
Коммунизм — барар жолың.
Зор майданда
Бекіткен
Пролетарлар,
Жендірмейді,
Бермейді ешкімге оны.

Россия!
Уа, Россия!
Туған жерім,
Сөнбес күнім,
Бақытым мәңгі менің.
Өз жүрегім,
Өз жаным,
Өз Отаным --

Деп айтады
Атыңды қазақ сенің.

Россия!
Алдындасың
Бар халықтың

Бейбітшілік
Төріне
Жол сілтеген,

Адам ұлы
Миллиондап
Сапқа тұрды.
Бітсін соғыс!
Жасасын
Өмір! — деген,
Сен бастадың
Бекінді
Бар адамзат,
Шайқасуға
Соғыспен,
Өлімменен.
Жауыз!
Доллар несі
АҚШ -- тағы,
Сүйресе де
Найзасын,
Бомбаларын,
Өшіре алмас
Ұранды бейбітшілік —
Сағат сайын қаптаған
Жердің шарын.
Россия!
Бақыт туы
Желбіреген,
Сен бірлік пен
Достықтың қайнар көзі.
Бар адамның,
Бар ұлттың жер шарында
Сенімен бір тілегі,
Айтар сөзі.

1949

А. С. ПУШКИН

Отты жүрек,
Өткір сөз, ақыл кені,
Сен өмірдің
Тереңнен ұқтың тілін.
Арман етіп
Халықтың келешегін,
Жырға қостың,
Тербедің елдің сырын.

Жеттің бізге
Нажағай жарқылындай,
Бұлтты күндер
Көгінде ойран салған!
Жеттің тотсыз,
Өмірдің алтынындай,
Жеттің бақыт күніне —
Еткен арман.

Жеттің кескір қылыштай
Тот баспаған —
Тар қыспағын заманның
Кесіп өтіп,
Алпыстағы колхозшы
Қазақ маған —
Баппен салар жырыңды
Өлеңдетіп.
Ғасырларлы
Жырыңмен басып өтіп,
Бізбен бірге
Аттандың болашаққа.

Жүрдін
Бейбіт мезгілде өлеңдетіп,
Қан майданда —
Қарулы тұрдың сапта.

Өзің айтқан барлық ел —
Барлық тілде,
Айтты ардақты атыңды —
Өз ұлындай
Тірі адамдай
Сен жүрсін бізбен бірге,
Сөнбес жарық
Көктегі жұлдызымдай.

1949

КҮЗДЕГІ ҚӨРІНІСТЕР

I СӘРІДЕН

Хабаршысы алдағы болар қыстың: —
Алабұртып күз жапты жердің үстін,
Үстімде бұлт, қасымда ызғарлы жел,
Мен колхозды ауылға келіп түстім.

Жатыр екен қат-қабат еңбек қайнап,
Біреу астық толтырып, біреу байлап,
Зырыл қағып тынымсыз веялкалар
Бидай ақты мекені желмен ойнап...

Жас қыз да, жас жігіт те, кәрі шал да
Сүйілген де, сырлас та, сүйген жар да,
Сол бір еңбек басынан табылғандай,
Әнші де, ел еркесі ақындар да.—

Бәрін де қазір бір ән алған тартып,
Сол әнге кеткен ұйып, бойы балқып.
Әр адам өз орнында, өз ісінде,
Біреу күреп, біреулер жатыр артып...

Колхозды-ауыл көлігі мінген жылда,
Комбайн жүр егінді отап қырда.
Әмірші адам қимылын сақ бағады,
Астындағы атындай тыңдап бұл да.

Алыста... анау белде қараң-қараң,
Машиналы шөп шапқан тағы да адам.
Жаздай күткен жемісін шапшаңдықпен,
Тынбай жинап жатқандар күзге таман.

Күз бір қатал тергеуші бейнесінде,
Орнаған әр адамның кеудесінде,

Жинап жатыр, зорлықпен алып жатыр,
Берерін де, даланың бермесін де...

Әр адам өлшеп күшін алты ай қыспен
Дара балуан секілді топқа түскен:
Бар жұмысын тойымсыз өндіреді,
Машинамен, ақылмен, қайрат, күшпен.

Үй, қора, шөп, тағы да керектерін:
Суаттарын кішкене сенектерін
Қадағалап тәртіппен түзетеді,
Құдықтарын, су алар шелектерін.

Сол жерде комбайнның рулінде,
Қайраттың оты жайнап жүрегінде,
Жүрді Асаубай егісін даласында,
Мың аттың күші бардай білегінде.

Озық жүрді, қалды артта таласқандар,
Өздерін жан озбас деп санасқандар.
Асаубайдың алдына шыға алмады.
Талай орден еңбекпен қадасқандар.

Келеді ол жан-жағына көзін тастап,
Зор болашақ алдында тұр ойқастап,
Саналы жеңісті еңбек армиясын,
Бұл майданда жүргендей өзі бастап.

Өз ұлы да бидайлы асқар белде:
Маңдайын тосып қойып соққан желге.
Комбайнмен сырғытып келе жатыр,
Алдына жан салмайтын ұқсап ерге.

Өмір, еңбек жарыспен тартып алға:
Нұрлы шырай енгізіп әр адамға:
Байсалды ұлы көшпен бара жатыр
Коммунизм шыңына — ұлы таңға.

...Кеш, Асаубай үйінде жас пен кәрі,
(Бәрі де сол колхоздың адамдары)
Жиналды, отырысты, әсем сәнді
Қойылған алдарына тағамдары.

Асаубай салмақпенен тұрып сонда:
Құйылған бокалдағы шарап қолда,
Әлденендей халыққа сөз айтқалы,
Өр шалқақ кеудесімен бұрылды оңға.

— Балам, сен азамат боп жетіп жасың,
Ертең таңнан әскерге аттанасың!
Шекарада тұрасың, борышыңды —
Отан үшін, ел үшін атқарасың.

Қайда тұр, нені күзет, нені сақта,
Советтің ұлы деген атыңды ақта!
Жаудың барын есіңе ал әрқашан да,
Қай қалада болсаң да, қай тарапта.

Сақ күзет Октябрьді — өз жерінді!
Қалғыма, кірпік қақпа, бол сенімді!
Ойла тұрған жеріңнен басталарын,
Колхозынды, Отанды, өз елінді.

Ойла! Мындар төккенін кеше қанды
Жаудан сақтау жолында Ұлы Отанды.
Ойла! Әкең де қиғанын шыбын жанын,
Ойла! Оқ тескен кеудемді, қабырғамды!

Лениндік партияны шығарма естен!
(Күн шұғлалы панаң ғой өзің өскен)
Ойла, жаным, солдаттық міндеттерің
Басталарын осы үйден, осы кештен!

Баласы қимылдамай тұрды қатып,
Қалтқысыз әке сөзіп қалды ұнатып.
Ду көтерді құттықтап отырған ел,
Қуанышпен баланы салды ұзатып...

1949

ОРМАН ТУРАЛЫ ЖЫР

Құлпырды құмайт, жапты орман
Колхоздың еңбек даласын.
Жаркылдап күлді бар адам,
Аралап тоғай арасын.

Сасырды сусыз қаңсыған,
Тотыдай тоқсан түлеткен: —
Жаудырды ел алғыс — алғыстан,
Көсемге, сүйген жүрекпен.

Аңызғақ соққан күндіз, түн,
Шөлдерге бітті жаңа түр.
Ырысы болды колхоздың,
Құм саурын басты гүл.

Тақырға ағаш ектіріп,
Тотыдай құмды түлеткен:
Алғысын айтты ел жеткізіп,
Көсемге сүйген жүректен.

Табаның күйген, тас жанып,
Елсізді бүгін басты орман.
Толкыды бидай бас жарып,
Еңбекке қойнын ашты орман.

Жаңғырды колхоз, жаңғырды ел,
Өмірмен — жаңа тілекпен,
Жолдады ыстық сәлемдер,
Көсемге сүйген жүрекпен.

1950

АҚТА, АТА-АНА БОРЫШЫН!

Таң атты жарқын нұрымен,
Құшақтап біздің өмірді,
Бөленіп қызыл арайға,
Мектеп те көзге көрінді: —

Бұрынғыдан өзгеше,
Кербез, сұлу сыланған,
Маңайың гүл басыпты,
Балалар жүр қуаңған.

Бөбек күйі, жан күйі,
Ана баптап баласын.
Шөп-шөп сүйді бетінен,
— «Сен сабаққа барасын»,

— Апа — деді Гүлзада,
-- Айтшы, көзім қарасы!
--- Кітаптары қолында
Мынау үйдің баласы...

— Білдім, сәулем, назыңды,
Әне кітап, сен де ал!
Ұқыпты бол, зирек бол!
Қағаз да бар, қалам бар.

Мектеп білім ордасы,
Сенің ұшар ұяң сол.
Оқы жаным саясы,
Инженер бол, ғалым бол!

Мұғалімді қадір тұт,
Айтқандарың ұғып ал.

Тәртіпті бол қарғашым,
Оқуыңа зейін сал.

— Апа,— деді тағы да,
Айдай нұрлы ақ Шолпан.
Ал, мектепке баралық,
Ала жаздай сагынған.

Ақта ата-ана борышын,
Мектебіңнің алды бол!
Күнде қуант үй ішін,
Үміт те сол, тілек сол!

1950

ӨЛЕЦІМ МЕНІҢ

Өлең — маған сыр алғы достың бірі.
Келген үні құлаққа туган күні,
Адам ойы, ақылмен тізген сөздің
Кейі қатал, келеді кейі жылы...

Менің көп өлеңдерім сөзбен тізген
Кеткен шығып ежелгі сыпайы ізден,
Ат қорада,
Суықта, лайсаңда,
Жабайы жолдас болып жүрді бізбен.

Серігім деп соқашы бір жас жігіт
Жастығының астына қойды тығып,
Нәзік емес, жабайы өз тілінде
Жазылған өлеңімнің сырын ұғып.

Жұмыскер қартаң орыс іздеп барып,
Өлеңімді дүкеннен көрді алып,

Тұрмысына бір керек бұйымындай
Жатсынбай, қалтасына кетті салып.

Білемін!

Серік болды талай жанмен,
Кеш жатып, бірге тұрды атар таңмен.
Қатарлы күзетшінің бірі болып,
Отарға кетті өлеңім малшылармен.

Кірді еркін бар өмірге есік ашып,
Шахтада кен қазуға араласып,
Заводта машинаның винтін бұрап,
Күзетті шекараны алшаң басып.

Соғысқа меніменен бірге барды,
Ұмтылды атакаға — айғай салды,
Оған да жаудың атқан оғы тиді
Жыртылған денесінде ізі қалды.

Жазылды жарасынан. Жатпады ол,
Солдаттай сапта бірге аттады ол.
Отанның коммунистік қызыл туын
Өзінің жүрегіндей сақтады ол.

Мансап жоқ өлеңімде жалғыз қуған,
Таймайды кезі келсе оттан, судан.
Жанындай совет халқын жырым сүйген —
Ер жеткен соған еріп, соған туған.

Жан сырым өлең анық, маңдай терім,
Ол — тұтас — Мен.

Атым жоқ басқа менің
Сен деп қапа дүниеге келген жырды
Анамдай қамқор болып сына өздерің!

1952

НИКОС БЕЛЛОЯНИСТИҢ ӨЛІМІНЕ

Атты жау,

Алды өлім бүгін кімді?

Қақ жарған ерді алды ма қара түнді!

Кім жоймақ от жүректі,

Ақыл, ойды,

Кім жоймақ халық үшін туган ұлды?!

Оқ тиді.

Құлады ер жерді құшты.

Ұрыдай түнде жендет қанын ішті.

Бірақ та өмірі оның үзілмеді,

Жүрегі жалын болып аспанға ұшты.

Қақ жарып Греция қара түнін

Жүрегі лаулап жанып тұрды мұның.

Кір шалмас коммунистік адал жаны

Қаттырақ бұрынғыдан шығарды үнін.

Саңқ етті ол!

Шақырды елін, сілтеді алға!

Майданға! күрес пенен атар таңға!

Жалғасып миллиондармен кетті өмірі —

Өшпеді оқтап өзі жығылғанда.

Өлікке үнсіз ғана ніп басып,

Ызалы гректер тұр төкпеі жасып.

Солардың жүрегінде күндей жанған

Кім жоймақ коммунизм шұғыласып!

1952

ТАҢ МЕН АДАМ

Таң бозарып атқан шак,
Әдемі салқын жел тұрды.
Еркелеп желмен бірге ойнап,
Үкілі бидай құлпырды.

Шақырып күнді боз торғай
Әдемі сазбен үн қатты,
Құлпырды сұлу көк орай,
Табиғат таңға тіл қатты.

Ормандар жайып жапрағын,
Сыланып құстай таранды,
Кідіріп шықпай тұрды күн,
Құрметпен күтіп адамды.

Төсектен тұрып киінді
Қүдіретті адам сол шақта,
Өмірге «жүр!» деп бұйырды,
Көз қырып тастап жан-жаққа.

Дүрілдеп кетті сол сағат
Түндегі дүние тынысы,
Қимылға басты қат-қабат
Асығып өмір жүрісі.

Заводтар салды қатты айғай
Адамның өктем күшімен,
Тербелді теңіз өте жай
Қаймыққандай кісіден.

Әмір етті ми мен күш,
Асау дүние жеңілді.

Жасап жатты асығыс,
Адам, еңбек өмірді.

Көк жиектен баспалап,
Күн қарады адамға,
Күн қарады галамға,
Күн қарады заманға.

1952

БАҚЫТ ЗАҢЫ

Ұлы ойшыл партияның қолымен
Жазылған заң — халқымыздың бағына,
Төкті күндей ленинизм жолымен
Нұр шұғласын гүлді болашағыма.

Бұл заң қайнар бұлағынан нәр алған
Парасатты біздің жаңа заманның.
Адам үшін, бақыт үшін жаралған
Жүрегінен ұлы ойшыл данамның.

Әр сөзінде махаббатқа бөлеген.
Адам сені, сенің келешегіңді,
Шын әкелік қамқорлыққа кенеген
Правоңды, төккен маңдай теріңді.

Оқы, дем ал! — Даңғыл жол бар, бәрі сай,
ССРО-ның азаматы сен үшін,
Алтынменен заңға жазған осылай,
Деп барлығы ұрпақ үшін, ел үшін.

Бар әлемде адам ұлы күлімдеп,
Бұрды бетін коммунизм таңына.
Бақытым деп, нұрын шашар күнім деп,
Қолын созды бақытты бұл заңыма.

1952

ТАС БҰЛАҚ

Тау қойнауын қак жарып
Сарқырап аққан тас бұлақ.
Суыңды жұтпай бір қанып,
Қалайша тұрар жан шыдап!

Ернеуіңнен үнілдім,
Сұқтана бір көз тастап.
Кіршіксіз таза суыңның
Аққанын көрдім ойқастап.

Құлаған құздап толқының
Кенеттен тоқтай қалыпты.
Сәні боп адам көркінің
Жаңа арнамен ағыпты.

Күмбезден кейбір жерінді
Атын да адам жазыпты.
Күтсін деп суың егінді
Қасыңнап арық қазыпты.

Кідіріп асау толқындар
Шым-шымдап қана ағып тұр,
Жайдары мінез Нұржамал
Жанында тұр, бағып тұр...

1952

КОРЕЯ ТУРАЛЫ ЖЫРЛАР

1 ЖЫР

Сұлу көктем
таңғы шағы,
жел тынық,
Нұрын төккен
алабына
күн шығып,
Жан-жағында
жасыл теңіз
шайқалған,
Шарбағында
толып жеміс
жайқалған.
Өмірге сен
жаңа қарап
күліп ең,
Аяғыңмен
енді тәй-тәй
тұрып ең!
Уа, Корея!
Ұлы арманың көп еді!
Уа, Корея!
Еш жазығың жоқ еді!

* * *

Сендегі арман
жан арманы білсемін,
Сендегі арман,
алдағы үміт-тілегің. —
Бақыт — таңдай
бар Кореям — бар елім —

Бір адамдай
соқса сенің жүрегің;
Тілегі мен
жарқын ойы,
жан сыры,
Жүрегімен
ойлағаны сол күні: —
Жалғыз ғана
бірлігі еді елінің,
Жалғыз ғана
тірлігі еді елінің...

* * *

Солтүстіктен
нұрын сепкен
таңғы шақ,
Оңтүстікке
көрінгенде жарқырап: —
Онда жатқан
бауырларың... қанатың...
Таңға атқан
құшақтарын жаятын.
Көздерінен
моншақ жасы
тамшылап,
Сөздерінен
тұра алмастай жан шыдап.
Ким Ир Сенге
үмітпенен қарайтын,
Соны ертеңгі
Бақытына санайтын.

Адал ұлы
Кореянын
Көсемі,
Елге жылы
өз құшағын
төседі,
— Бауырларым!
Туды күнің,
атты ісің.
Тартып зарын
талай ғасыр сағынған —
Келді
міне бостандығы еліңнің,
Берді
жарық өсиеті Лениннің,—
Деді сонда
Ким Ир Сендей көсемің,
Туы колда,
топталды жұрт неше мың...

II ЖЫР

Қап-қара түн баса қалған түнеріп,
Сеул жатты сәкілденіп тірі өлік,
Көшесінде соғыс тізді қатарын,
— «Мен қожаңмын!» дегі шықты қатал үн...

Өтінген жоқ, ол үн қатты бұйырды,
Тісі ақсиды, қабақтары түйілді,
— Мен доллармын!
Күйдіремін,— деді ол,
Сүймесең де сүйдіремін — деді ол.

— Кесем десем, басыңды тос, кесемін!
Жығыл мұнда, ей, құлдарым, неше мың!
Жүгіріп жүр, әмірімді орында,
Жойғым келсе, жаның міне қолымда!..

Мынау, бомба!.. Менің қанды таяғым,
Жүрегіңнің дәл үстінде аяғым.
Қимылдама, қатты бассам өлесің!
Үнсіз ғана айтқанымға көнесің!..

Осылайша доллар мырза ақырды,
Қанды жендет Ли Сын Манды шақырды,
Соғыс! — деді

— бостандықты жой деді!
Іске кіріс, сен былшылды қой деді!

Сөйлеп кетті гаубицалар оқ атып,
Тыныш жатқан жерге өлім боратып.
Алғашқы қан...

Алғашқы, айқас басталды!
Америка Кореяны бас салды...

Ер Корея «тоқта» деді, «қайт» деді!
Ли Сын Манға «өз қожана айт» деді:

— Берілмейді, жеңілмейді Корея,
Тізе бүгіп, егілмейді Корея!

«Қанға—қан!» деп қарсы аттанды бір жаңдай
Кек жалыны дауыл күтіп тұрғандай.
Қим Ир Сеннің маңайына ел топталды,
Намыс пен ар осылайша жоқталды.

Өлшеусіз күш елдің бойын кернеген,
Оққа, отқа,
ажалға жол бермеген,

Ұрды жауын,
қызыл қанға батырды,
Соғыс таңын көзін жұмбай атырды...

Қатын-бала, кемпір менен шал-дағы
Отаны үшін ұлы айқастан қалмады...
Он танкіге қарсы тұрды бір адам.
Соқты жауды, аттатпады бір қадам.

* * *

Жалын басты: жерді, көкті, өрт жайлап,
Жаралы жан секілденді бар аймақ.
Америка қанішері сол елдің
Жанған отқа баласын да салды айдап...

Күйген бала, өлген оқтан қатынды
Көрді ер корей,
ызалы ашу шақырды!
Жерге түскен отты қолмен ұстады...
Жауға қарсы өзі де от боп атылды...

Қанды күрес күндіз-түні тынбады,
Тартқан қаза ер намысын шыңдады,
Үй қирады, қала күлге айналды...
Ер Корея майыспады, сынбады...

Аспаннан да, жерден-дағы атылған
Бомбалардың бар басқасы атомнан,
Күйдірсе де, лауласа да өрт болып,
Аса алмады ар-намыстан, ақылдан.

Тасыды ел... Пак Ден Айлар қаптады,
Сапқа тұрды, үйде бір жан жатпады,
Берді басын өз елінің жолына
Сескенбеді, өлімнен де аттады.

Қанқұйлы жау

танктермен сұғынды,
Қатер қаптап, жан алқымға тығылды;
Әне біреу гранаттар лақтырды,
Әне біреу тұра беріп жығылды...

Жығылды да, қайта тұрды, атылды,
Ыза буды, өршеленді, ақырды,
— Кет жолымнан, ей, сұм ажал, қаңішер,
Жеңе алмайсың адам деген батырды!

Содан кейін тынысы да тарылды,
Ашу, қайрат, кек қайнады жалынды,
Қайран сабаз танк астына жүгірді,
Гранатпен бірге өзі де жарылды...

Бірақ адам таусылған жоқ, біткен жоқ
Жау елімді таптасын деп күткен жоқ,
Біреу өлсе, бірі ілгері аттады,
Жанын қиды, өз Отанын сақтады.

* * *

Күн батареда шабуыл да басылды,
Қала маңын сансыз өлік жасырды.
Кейін қашты Америка солдаты,
Қанмен жуған жиырманшы ғасырды.

Қашты олар

Корей қолы батқан соң,
Танк өртеніп, адамы өліп жатқан соң,
Талан-тараж ен байлықтың орнына
Ажал тауы, оқтан сыйлық татқан соң.

Янки қашып бара жатты шұбырып,
Машина жоқ... Көбі жаяу жүгіріп.
Бір генерал саскалақтап барады,
Есі кетіп, өз жанынан түңіліп.

Сол қашқаннан бір тоқтамай қашады,
Тәлтіректеп әрең аяқ басады.
От жамылған маңып өлік қаптады.
Өзі де отқа түсем бе деп сасады...

Әйел даусы...

Жалт қараса бұрылып,
Балалы әйел дәл соңында жүгіріп —
Келе жатыр, үсті-басы жанған от.
Қатты састы, кетті кенет сүрініп...

От боп жанған балалы әйел төнеді...
Алқымға алып, мұны да отқа көмеді...
Шенгеліне ап кейде қатты қысады...
Зар еңіреп кейде жасын төгеді...

— Салдың бүлік Отаныма, жеріме,
Сен қаралы қайғы болдың еліме! —
Деді бұған анасы мен баласы,
Қимылдауга жоқ генерал шамасы.

Әрең тұрып, тағы ілгері қашады,
Екі көзін бір жұмып, бір ашады...
Отқа жанған әйел бұдан қалмайды,
Жас баласын көкірегіне басады...

Бала бір кез генералға қарады...
(Не айтады, нендей айып тағады?)
Генералдың тұла бойы түршігіп,
Шарасынан көзі шығып барады.

Тіл қатпады...

Янки, босаң жерімді —
Деген жандай, тұрды өзіне сенімді.
Генералға отқа күйген екі жан
Келешектің қарғысындай көрінді.

1952

КЕЛ, БАУЫРЫМ

Кел, бауырым!

Орыс ұлы өзімсін.
Ақыл, ойым, аузымдағы сөзімсін,
Шаршағанда сүйенетін тірегім,
Әрқашанда жарық берер көзімсін.

Кел, бауырым!

Той, мереке жасайын,
Саған ыстық құшағымды ашайын.
Тың жерлерді сенімен бір жыртайын,
Еңбек әлі сенімен бір шырқайын.

Кел, бауырым!

Партия ұран тастады,
Тағы да зор игілікке бастады.
Сол ұранға жұмылайық бірлікпен
Орыс, қазақ, украина жастары.

Барлық алап астықпенен қайыссын!
Әйел, ерлер ұлы еңбекте сайыссын!
Бадаңдай бидай нық тірессін,
Көтере алмай жердің белі майыссын.

Баста өздерің!

Ерсін бәрі соңыңнан!
Далаға орнат еңбек қосын қолыңнан!
Көрсін әлем қаптағанын байлықтың
Істеріңнен, басып кеткен жолыңнан.

Сәнді қала, зәулім үйлер құрылсын,
Зор бірлікпен ауыл-қала жұмылсын.
Жеңісіңнің таңғажайып көркіне,
Сырт қараған дұшпан көзі сүріңсіп.

Кел, бауырым!

Отыр менің төрімде,
Игіліктің ырысы бол жерімде,
Сендерді жан бауырындай көрмейтін
Сендіремін, бір қазақ жоқ елімде.

Кел, бауырым!

Келші, көзім қарасы!
Құшақ жайды Қазақстан даласы,
Достық әнін құшақтаса шырқайық
Орыс, қазақ, украинна баласы.

1954

КӨЗ АЛДЫМА КЕЛТІРЕДІ АРҚАНЫ

Шіркін Айдар!

Ұштым саған қанатсыз,
От жүрегім алқынады тағатсыз,
Сағынғаннан талып еді өзегім,
Сүйші құшып!

Қадірлі Айдар өзенім!

Кең төсінді ащы маған, кірейін!
Тұңғиықта балығың боп жүзейін.
Толқындармен сақылдап бір күлейін,
Жас баладай құлпырайын, түлейін.

Алдымда Айдар,
алдымда Айдар көрінді,
Нәрестедей көзімнен жас төгілді.
Мен қуандым тапқан жандай анасын,
Ол сүйгендей болды сәби баласын.

Толқын болып кете бардым бұрқанып,
Құлағыма жетті алыстан жыр талып...
Бар сезімді Айдар суы ұрлаған
Біле алмадым, алыста кім жырлаған.

Жас тамшысы мөлдір сұға құйылды,
Толқын айдап мені ұршықтай үйірді.
Қақпақыл ғып бір-бірімен ойнады,
Артты құмар, жас көңілім тоймады.

Сынайды өзен,
Баласындай құшады,
Тербетеді,
Бауырына қысады.

Әр тамшыдан терең сырлар ұғамын,
Талай қиын кезеңдерден шығамын...

Шулайды өзен,
сағынышын төккендей,
Күледі өзен,
Қатты қысып өпкендей,
Зырлайды өзен,
мен де бірге зырлаймын,
Жырлайды өзен,
мен де бірге жырлаймын.

Жырлайды жер,
жырлайды аспан, жырлайды,
Жырлаймын мен,
зырлайды су, тынбайды,
Тарас әні.
Микола әні,
Марфа әні:
Көз алдыма келтіреді Арқаны.

Білмеймін мен: шындық қандай,
түс қандай!
Өтті өмірлер: көзден бір-бір ұшқандай.
Толқыны емес, Украинның бар елін
Болдым сонда махаббатпен құшқандай.

1954 жыл. Айдар өзені.

БІРЕУ

Біреу сырға,
біреу жырға тоқтайды.
Біреу сүйсе,
біреу сені боқтайды.
Біреу салқын
Жаныменен келеді.
Біреу жылмаң,—
шек-бауырга енеді,
Біреу таза,
тәні болар адамның,
Біреу кара,—
орны болар жараңның.
Біреу өзі
алсам дейді дамылсыз.

Біреу тоймас,—
маңсап қуар сабырсыз.
Біреу саған
ыржияды «Еркелеп»...
Біреу жүрер
қасында итін жетелеп...
Біреу сырттан
талай пәле құсады,
Сені көрсе,
жымып, артың қысады.
Осы өмірде
талай біреу жүреді,
Сеніменен
ойнап бірге күледі.
Біреулер көп
етегіңнен жабысқан,
Әр кезеңде
әр жолдармен табысқан.
Қатты қақсаң,—
олар шаңдай жоғалар.
Үстінді кір
басса, қайта оралар.
Біреу емес,
мыңдар біздің досымыз.
Мыңдар үшін
жасаймыз ғой осы біз.

ҚАБЫЛДА, ОТАН

Туған елім,
Өз Отаным, астанам,
Талай биік жеңістерге бастаған,
Қазақстан рапорт етті,
қабыл ал,
Рапортында миллиондаған астық бар.

Қазақ жері қырман толы қайысқан
Сол астықты көтере алмай майысқан,
Бір миллиард
Отанға арнап жөпелтті,
Байыды елі, шаруаларын кенелтті.

Тау-тау болған астықтары сілімнің,
Нәтижесі сен көрсеткен сенімнің.
Нәтижесі зор советтік бірліктің.
Сыбагасы алтыншы бес жылдықтың.

Бұл астықта барлық совет елі бар,
Бұл жеңісте миллиондардың тері бар.
Орыс, қазақ, украин, болгар да
Түн ұйқысын бөлді, күзгі таңдарда.

Бір адамдай қимылдады, өрледі,
Белін шешіп ешбір тыным көрмеді,
Әрбір дәнді қарасындай көзінің
Сақтады олар, қимасындай өзінің.

Қазақстан астық әнмен бөленді,
Естіді жұрт естімеген өлеңді,
Әндер төкті чехтар, венгер, гректер,
Тыным таппай қимылдап сом білектер.

Түрленді жер,
Түрленді елім,
жаңғырды.
Қазақстан бар әлемді таң қылды.
Совхоз келді, достар келді, дән келді,
Завод келді — кең далаға сән келді.

Туган елім!
Компартиям,
астанам!
Сенсің мені жеңістерге бастаған.
Сенсің маған достық берген,
қол берген,
Қазақ елі құлпырсын деп жол берген.

Сен шақырдың,
ұл, қыздарың тізілді,
Ғасыр бойы жатқан тыңдар бұзылды.
Қала болды, егін болды, көл болды,
Ұшан-теңіз байлығы да мол болды.
Қабылда, Отан,
Алтын бидай дәндерін,
Ел сәлемін, елдің сұлу әндерін.
Сыйға тартты оттай ыстық жүрекпен,
Қымбат дәндер алтын мен жібектен.

Бұл миллиардты махаббаты елімің,
Бірге оралған әр дәнімен егінің.
Барлық ұлттар достығының айғағы
Гүл жайнаған Қазақстан аймағы.

1956

ҚАРАШ БОЙЫНДА

Қараштың бойы...
Түн мөлдір.
Бар ма еді жұлдыз?
Жоқ па еді?
Маздаған жалын...
Ойда тұр.
Жүректе ме еді?
От па еді?

Ұмыттым.
Ұзақ жылдардың
Артында қалды көміліп.
Тек қана маздап жанған от
Әлі тұр көзге көрініп.

Әлі тұр Қараш бойында,
Әлі тұр менің ойымда,
Құлақта салған әнің тұр,
Жүректе жанған жалын тұр.

1956

ОЙНА, ОЙНА, БАЛДЫРҒАН

Ойна, ойна, Балдырған!
Бидайың бар сан қырман,
Күлсең өмір жаңғырған,
Мінезің бар таң қылған...

Ойна, ойна, дөңгеле!
Сақылдап күл, Балдырған,
Он саусақтай пернеде
Құбылтып күй шалдырған.

Ойна, ойна, Балдырған!
Шықсын әнің жаңғырған.
Осында анаң көтерген,
Қос білегін талдырған...

Ойна-ойна, Балдырған!
Сағым да бол, жалын бол!
Жүрегімді жандырған
Сырласым бол, жаным бол!

Шақыр, шақыр, Балдырған!
Келсін бәрі, ойнасын,
Тасқындаған сан қырман
Астық тойын тойласын.

Ойна, ойна, Балдырған!
Тоқтамашы, тынбашы!
Жан сусынын кандырған
Жырларыңды жырлашы!

Озам деген талай бар,
Алдыңа жан салмашы!

Еңбек тұрсын жырыңмен,
Ел жүрегін аңдашы...

Ойна, ойна, Балдырған!
Өзің де бір өмірсің.
Қырман басы — көк теңіз
Күлкің асып төгілсін.

ОЯЛАСАМ БАЛА КЕЗІМДІ

Балалық шағым, жас шағым,
Тасыдым асық етектеп.
Шаңдатып жердің топырағын,
Жүгірдім кімдер жетед деп...

Орманның жасыл жапырағын
Аялап талай тарадым,
Мөп-мөлдір бұлтсыз түндерде
Жұлдызды қанша санадым...

Күлімдеген көп жұлдыз
Бір мен үшін тугандай.
Сол жұлдыздан бір жас қыз
Маған қарап тұрғандай.

Ол да жетім — зарлаған.
Мұңы бардай сөзінде,
Оның-дағы парланған,
Жасы бардай көзінде...

Дүние жұмбақ, жер жұмбақ,
Ойландым талай, таппадым.

Өзіме-өзім сыбырлап,
Ойымды іште сақтадым.

Ғажайып сыры бар ма деп,
Телмірдім көлдің бетіне...
«Суымды, пері алма!» — деп,
Белгі қойдым шетіне.

Қопаны ¹ кездім, су кештім,
Шулады маған құрақтар.
Еншісі дала елде өстім,
Алдымда жатты бұлақтар.

Айдында аққу ән қосты,
Етекте жырлап үйрек, қаз.
Айдарлы қызғыш жол тосты,
Абыржып соған болдым мәз.

Ұялар кездім. Етектеп
Жұмыртқа тердім жагадан.
Інімді қолдан жетектеп,
Шеттедім басқа баладан.

Томарда аулақ отырып,
«Табысымды» санадым.
Қуандым ұзақ секіріп,
Қайта-қайта қарадым...

Алдымда жатты ақ-шұбар
Жұмыртқа толы көйлегім.
Желіге түсті жан құмар,
Тақылдап тағы сөйледім.

Тасыды шалқып көңілім,
Қопаның болдым иесі.
Қонуға қорықтым, «перінің»
Соғар ма деп «киесі».

Амалсыз кешті жамылып,
Ауылға қайта оралдым.
Сәриден тағы сабылып,
Зым-зия боп жоғалдым...

«Қасқыр жер, суга кетер» — деп,
Ешкім де уайым жемеді.
«Күзгі күн суық екен — деп,
Сыз өтер саған» — демеді.

Жылы бір қабақ таппадым,
Бетімнен адам сүймеді,
Талпындым, жұртқа жақпадым.
«Қу жетім» — деп түйреді.

Жүрісім де жақпады,
Күлкім де менің болды жат.
Жақсылық іздеп таппады.
Қайғыда жүрдім жабырқап.

Анасы сүйген баланы
Көргенде жасым парлады.
Қақсадым жандай жаралы,
Жүрегім мұңды зарлады.

Еңіредім де егілдім,
«Анам қайда? — дедім мен,
Жас қабырғам, сөгілдің,—
«Панам қайда?» — дедім мен.

Жалғыз-ақ жазғы даладан
Қуаныш таптым, сыр таптым
Көкірегімді қамаған
Қайғыны сонда шырқаттым.

Жидек деп кездім жыңғылды,
Ұмыттым қайғы,

зарымды.

Сұрашы жұрттан, кім білді,
Дүниеде менің барымды?..

Осылай өткен бала шак,
Оралмас енді ол жылдар.
Белгісіз еді болашак,
Жазы дауыл, қысы ызғар.

Отырсың ба таңырқап,
Қуғандай жазғы сағымды?
Сендерге айттым, жас ұрпақ,
Бақытсыз бала шағымды.

Әрине, саған бұл аңыз,
Сонау бір өткен ғасырдай.
Сонда да ойлап байқаңыз,
Барлығын айттым жасырмай.

1956

БҮЛАҚ СЫРЫ

Қырдан төмен ойнақшып,
Ағып жатты бір бұлақ.
Ағып жатты бір бұлақ,
Күле, жырлап, сылдырап.

Сыңқылдайды, күледі,
Тағаты жоқ, сабырсыз.
Тағаты жоқ, сабырсыз,
Тіл қатады дамылсыз...

Жарысады өзді-өзі,
Жүгіреді зымырап.
Жүгіреді жамырап,
Ағын суға шығып ап...

Басылғандай желігі,
Кейде тына қалады.
Кейде тына қалады,
Үнсіз... ойға салады.

Жағасында тұрам мен
Қызығамын тіліне.
Қызығамын тіліне,
Үн қосамын үніне.

Лүпілдейді жүрегім,
Бұзам ба деп жырларын.
Бұзам ба деп жырларын,
Жасырар деп сырларын.

Жасырмады су сырын:
Ғажап!.. Маған тіл қатты.

Маған рас тіл қатты,
Маған сөзін тыңдатты:

«Тұрсың ба, адам, таңырқап
Барады деп бұл қайда?
Мен барамын қырманға,---
Мен ғашықпын бидайға...»

Зыр жүгірді, асықты,
Қалам ба деп кешігіп,
Бағып сырттан ғашықты
Қарап тұрдым тесіліп...

Тұр ғой күтіп ғашығы,
Алтын шашақ жамылып,
Бұлақ тартты асығып,
Сүйген жарын сағышып!

1956

Ауыр, ұзақ жолдар өттім тамаша!
Кейде еске алып қуанамын балаша.
Ұлыңмын мен —

Анам Қазақстаным!
Зәулім қала, кішкене үйлер қараша.
Жұмыскермін,

Солдатыңмын,

Құлыңмын,

Бақта өсірсен көрік болар гүліңмін.
Жыр, думанда ақыныңмын — тіліңмін,
Жайшылықта өздеріннің бірінмін.

Шырт ұйқыда жатыр едім.
Өлең әмір берді маған, тұр деді!
Ұшып тұрдым,
Жыр қанаты биледі,
Алып қашты ұшқыр ойдың дауылы,
Кеттім еріп,
маған ерік тимеді...

Шала кидім киімді де асығып,
Назданды жыр,
тұрды маған асылып.
Кейде бұлдыр,
кейде айқын көрінді,
Көз алдыма әкелді бір өмірді.

Жақтым шамды,
столыма отырдым.
Соқтым санды,
сонда бірден өкіндім:
Даяр тұрған төрт қарындаш,
төрт қалам,
Орнында жоқ...
Алып кеткен төрт балам.

Өлең кетті...
мен отырмын тым-тырыс.
Жайлы төсек,
білінбейді бір дыбыс.
Қай жерде екен?
Төрт қарындаш, төрт қалам?
Тәтті ұйқыда жатыр менің төрт балам.

Қараймын да қуанамын, тасамын,
Аяғымды еппен ғана басамын.
Көрпелерін,
жастықтарын түзетем,
Ояумын мен,
ұйқыларын күзетем.

Кірпіктері,
еріндері,
қастары:
(Қарандаршы дәл өзім ғой жастағы)
Тасты қиял,
шақырды өлең,
бастады —
Келешектің жазылмаған дастаны.

Қалың ұйқы,
әне бірі күледі,
Мүмкін оның түсіне ойын кірседі.
Көргендері карновалдың кешінде,
Қалды ма сен,
қалды ма екен есінде?

Балғын жүздер...
Қуаныштар, мақтандар..
Қарсы алдыма шырт ұйқыда жатқандар.
Ұрпақтарым,
терең кеткен тамырым,
Жан тынысым,
бойымдағы жалыным.

Ұзақ...
Алыс...
Талай ойлар ойладым,

Неткен гажап!

Қарасам да тоймадым.
Сағындым мен сонда бала кезімді,
Қызық..

Ауыр...

Күйлер басты сезімді.

Маған жылы леп келеді маздаған,
Маған жаңа жыр келеді жазбаған,
Сол жырларды көкірегімде тоқимын,
Төрт баламның жүздерінен оқимын.

Қандай кітап дәл осындай сымбатты!
Қандай ақын бұдан артық жырлапты!
Айтындаршы дүниеде не барын!
Төрт жүректің соғуынан қымбатты!

1957

ДОСТЫҚ ҮНІ

Жылдар талай сыйларын берген баптап,
Мен де ұмытпай келемін мәңгі сақтап.
Күрес, табыс қаптаған қырк үш жылда
Мындар жылдың үстінен кеттім аттап.

Биыл да болды сансыз табыс мықты,
Космостық корабльдер көкке шықты.
Қүдіретін біздің бейбіт державаның
Достар тұрсын қандыкөз жаулар ұқты.

Ерекше бір ұлы әсер еткен маған
Іс болды мен қайталап айтсам саған,
Қалтыратын капитал дүниесін
Нажағайша үстінде жарқылдаған:

Отаршылдық жойылсын!

бүгін, ертең,

Азия, Африкалық барлық ел тең,
Өз билігін қолына өздері алып
Өмір сүрсін адамша, өте көркем.

Осы ұран дүниені алды баурап,
— Неге таптар бір елді бір ел жаулап.
Талқандалсын капитал шышжырлары
Деген үндер әлемде кетті қаулап.

Тағы да бір дәуірге бір өзі тең:
Компартия жиыны дер едім мен.
Сексен бір партияның салған жары
Қозғамай жап қалдырмас жер бетінен.

Жер шарында жас сәби, бала-шаға,
Ақ инет, еркек, әйел, іні, аға

Жиың сөзін құттықтап қуанды да,
Адамзат тілегі деп берді баға.

Еткен іс бейбітшілік қорғап таңын
Әлемнің сүйсіндірді бар адамын.
Достық, бақыт халықтар бостандығы
Ұраны біздің ұлы державаның.

Өрістеп бейбітшілік жаңа жылда,
Жер жүзі шаттықпенен толсын жырға.
Бар елдер арасында достық қаптап
Мызғымай тарта берсін сан ғасырға.

МАЙ ДАБЫЛЫ

I

Табыс,
байлық
жолымен
келді майға
Отаным.

Күнбе,
ай ма,
СССР, кетті зырлап.
Жер серігі,
баллистiк ракета,
әлем көрді,
Мен оны жатпан жырлап,
Саналмайды атомдық бомбалардың
Жаңа түрі,
Тоқтаттым,
Бұзылмасын: мектеп, ұя,
Қырылмасын соғыстан
Адам ұлы.

Біздегі ұран
— Бастаған Компартия.
— Кәне сен,
Неге мұнша қиналасың,
Даллес мырза!
Атомдық бомбаларды
Тоқтат!
Несін ырғалып-
Жырғаласың.
Көбейтелік:
Заводты,
Домналарды.
Даллес мырза,
Қазақтың
Ақынына
Гафу ет,
Сыймайды
Адамдықтың
ақылына
сұм ниет.
Білем сені,
Ежелден алтын құлы,
Дүние пұлы
қалтаңда,
Торлап құрып,
Ақшаға алам дейсің
Арды
жанды,
бостандықты —
Бәрін де
матап
жығып.
Қаптарға сықап,
теңдеп
долларыңды

Жөнелтесін
Болашақ «құлдарына?»
— Тоса бер,
Ей, бишара
Жондарыңды!
Қойдым атом
Бомбасын
Жолдарына,
деп сақылдап күлесін
өз үйінде.

Сөз, күйінде
тұрақ жоқ
Сенің бірақ
Отаршылдық сайраны
Қалды жырақ,
Енді Азия
бұрынғы «ссек»
Емес.

Тұс-тұста
Бостандықты
Еткен талап
Ел саған
Мамығы бар
Төсек емес,—

Найза!
мылтық!
Соктықсаң
Түсер тіліп.

II

Келді алақай!
Бізге май,
бейбіт,
нұрлы,

Мен жырладым
Қазақтың жүрегінен
Күштіміз біз,
Тас, берік,
Бірлік сапта!
Ту астында
халықтар легінен
Тұтас біткен
бір дене
сезіледі,
Бөлінбейтін:
ұрса да дауыл боран.
Бұққан онан
қаһарын
Бізге тіккен
Талай жау,
абалаған
талай сұмдар.

Антанта,
Гитлер,
Өліктері
арандаған
далада
қалды тау-тау,
Осыны дүниеге
айтты жылдар...
Май сапында
тұр әне
тракторшы.
Жанар,
Иван,
Микола
Күлім қағып.

Жақын баршы
Олардан сұрап,
Білші
Айтсын саған.

Колхозды ауыл:
Өрлеуде
Қырға жаңа,
Электрдің шамдарын
Жатыр жағып,

СССР
Коммунизмге
Ұран сала,
Нық басып,
Табыстармен
Тартты сапар.

Бір білектей
қимылдап:
Ауыл, қала
Вахталарда,
Фахталарда,
Тұрады,
Тұтас,
қатар!

Май сапында
Біз тұрмыз:
Құрыштай, нық
Кеуделі
тік,
жұмыскер
Ту ұстаған.

Біздің қадам
Марспен өлшенеді,
Адал ниет
Бар адам
Туыс маған.

Коммунизм:
Калтқысыз
ел сенеді,
Соғыссыз-ақ бастайды
Компартия.
Қалайша
капитализм
Тен келеді.
Ескі дүние
Алыста
Қалған қия.
Өмір шебер!
Тыңдамас,
Қаудай егер —
Жер үстіне,
Ұрығын!
Сол ұлы күн
Шұғласымен
бөлеген:
Шаңқай жарқын
Партияның келбеті.
Біз жеңеміз
Бар майданда
Өнермен,
Марксизм
Ленинизм:
Жер тамыры,
Жер беті.

1958 «Соц. Қазақстан»

ҚЫЗҒАЛДАҚ

Қызғалдақ күнге қарады
Жымың етті,
Күдіретті
Күн күлді,
Кім білді
Бұл сырды!
Қызғалдақ жерде,
Күн көкте,
Жайды алақан
Не сұрады?
Неге сонша жалынды!
Дүние мәз,
Па, шіркін, жаз.
Күн жігіттей
Көзбен атты
Қызғалдақты.
Сұлу, сұлу
Ойнап-күлу
Күн құмары,
Ғашық жары,
Мыңдаған...
Көздер қысқан,
Ымдаған...
— Қызғалдаққа не керек?
Көктем келді:
Әдемі бел,
Жаңбыр суы,
Самалды жел,
Енді аспанда
Маужыраған күн керек.

1959

КОМСОМОЛҒА

Лениншіл комсомол!
Қатарында болдым мен де жалынды,
Бесжылдықтар белестерін бірге астым,
Құрдым завод,
 бөгестім зор ағынды,
Бар майданда бірге аттадым,
 бір бастым.
Сенен алдым үлгілерін еңбектің,
Бөгетгерді қиратуды күреспен
Үйреттің сен,
 қыр шетке мен кеттім,
Шахтада ауыр, жүрдім иін тірескен,

Қаздым жерді, кен қыртысын қопардым,
Екпінді боп топтың алдын бермедім,
Арман еттім көркеюін Отанның,
Құлашымды шығандарға сермедім.

Лениншіл комсомол!
Ленинге сен еліктедің,
 оқыдың,
Ұлымын деп атадың да өзінді,
Сөзін, ісін жүрегімде тоқыдым,
Сол бір атпен бөледім бар сезімді.

Жастар жанын Ленин аты қыздырды
Күн нұрындай қуатымен, жазымен,
Құмайтарға септік сұлу біз гүлді,
Шырқадық ән жаңа өмірдің сазымен.

Күреспенен, еңбекпенен өстің сен,
Ленин ұлы — комсомолым, батырым
Қырық жасыңды құттықтайды өлеңмен
Өз ұяңнан ұшқан бір кез ақының.

Поэмалар

Жатты: екеуі:

Құшақтады, жылады,
Қарны ашты,
Апалап нан сұрады,
Жалынса да оларға тіл қатпады:
Үнсіз дене сырын тұйық сақтады.

Үйдің ішін қараңғылық жайлады,
Боран ұйтқып төбесінде ойнады.
Көмді қарға жентекпенен атқылап,
Айғай салды тұс-тұсынан шапқылап...
Күшейді жел,
Ойнады жел, ақырды,
Долы боран кәрі ашуын шақырды.
Соқты аямай қос жетімнің мекенін,
Қайтсін дүлей панасыздар екенін...

АЛТАЙ

Тітіреп дүние жүрегі
Өмір мен өлім сілкіскен,
Айтарым соғыс жыры еді,
Аунап тарих бір түскен.
Айтарым, елім,

өз күйің

Сен кешкен ұлы жорықтар.
Жырларым менің өз жырың:
Сүрінсем өзің жолға сал!
Жазшы деп мені билеген
Адамдық арым бойдағы,
Сөйледім саған жырменен
Сырымды көптен ойдағы.
Олақтау жанмын,

тіл қысқа,

Оқи көр, жұртым, кешіре!
Қалсын да менен бір нұсқа,
Жазды деп сөкпе несіне,
Есіңде ұста, достарым!
Өмір бар, мұнда жалын бар.
Өз тұсымнан қосқаным,
Менің бір тамшы қаным бар.

I

Сонау, сонау жылдарда,
Оқ жастанып, от басқан.
Отан майдан шебі боп,
Ұйқысынан ел қашқан.
Кек жалыны кернеген.
Көсем киіп шинелін,
Жауға қарсы ұрандап,
Бастағанда өз елін:
Байтақ елі советтің
Сапқа тұрды тұс-тұстап,
Аттанбаған кім қалды,
Аламыз деп қанға-қан.
Сол көптердің ішінде
Қару ұстап кетті Алтай
Ар мен намыс жұлдызын
Мәңгі серік етті Алтай...
...Майдан шеті, жау алда,
Бір тірес те, бір күрес,
Бірде ұтылып байқаусыз,
Алатын шақ бірде үлес.
...Тыныш өмір әзірше,
Блиндажда тіршілік,
Кірпік қақпай аңдыста.
Түндер өтер, күн шығып,
Айда-саида зуылдап
Кезген оқтар маңайды.
Мен «ажалың» дегендей
Солдаттарды жанайды.
Атасынан сыпырта
Бір жіберіп боқтығын,
Екі «очередь» сый тартып,

Бұл көрсетер шоқтығын.
Осындай жалқау бір кезең
Басқалы талай болды шақ.
Ұрыссыз тыныш тұрмыстан
Солдаттар да жабырқап —
Отырды бәрі... жылжыды,
Жылжыды күндер тым жалқау...
Қанды айқасты күтумен
Қасарысып жатты жау.

* * *

Анау шетте жас солдат
Кисетіне үңілді.
Көп отырды жабырқап,
Басында ойлар жүгірді...
Үңілді ойға жас солдат,
Жарқ етті өмір, жарқ етті ел,
Қарай қалды таңырқап,
Өмір не дер, ел не дер!
...Қала. Есік алдында
Әкесі тұрды аппақ шал.
Қабағы қатқан шалдың да,
Өңінде суық ызғар бар.
Сыбанулы қос білек,
Жарқылдан күнге шалғысы.
Тұрды әкесі,
— «Батько!» деп
Келді айғайлап қалғысы
Өтті, әкесі жоқ болды,
Созылды алға тағы өмір.
Колхозын көрді, көп көрді,
Талай күй өтті, талай сыр.
...Тағы да оймен ұштасып,
Алдына келді жас жары.

Қолдарын қысып ұстасып,
Есігін өмір ашқаны...
Үш-ақ күн тұрды, үш-ақ күн...
Басқан жоқ мауқын жүректің.
Жау тиді елге болды сын,
Үзілді жібі тілектің...
Оның да өңі тым қатал,
Бұзардай қиын қамалды.
«Мойныңда сенің қарыз бар» —
Дегендей бұған қадалды.
Күрсінді солдат, арымен
Осылай тіл қатқандай...
Жап-жары, тугандарымен
Кисетінде жатқандай...
Автоматчик жолдасы,
Бұған ашу шақырды:
— «Сен несіне тұнжырап
Бола қалдың ақылды!»
— Жай әншейін есіме
Түсіп кетті өткен күй.
— Күй дегенше байғұс-ау,
Турасынан десеңші «үй».
— Үй де есімде.

Ал мынау

Жәйт еді басқарак.
Бастан өтпес сыр еді,
Кеттім соны тастап-ақ.
— Тастап кетпей немесе!
Қақпанды жау шапқанда,
Не табар ең шіреніп,
Өз үйінде жатқанда!
Таптар еді сені жау
Таптар еді үйінді.
Құлым дер ед өзінді,
Берер еді сыйыңды...

— Тастап кеттім дедім ғой,
Сен өшіктің несіне?
Бос отырыс, аз тыныс,
Түсіргені есіме...

II

Алтай келді окопқа,
(Түрегелді бар солдат),
Нақ әскери уставша,
Алды рапорт қабылдап.
— Отырыңдар,— деді Алтай,
Қабағын аз шытынды,
Солдаттар көз айырмай,
Не айтар деп күтінді.
Отырды өзі, жер де тар,
Қауіпті майдан аспаны,
Сұқтанған жұртқа қаз-қатар
Жағалай көзің тастады...
Андыса қалды барлық көз,
Қуды тілсіз ойды ой.
Үн қатты жүрек шықпай сөз,
Жарқылдап ақыл жазды бой...
Осылай біраз отырды ол
Әлденеге бой ұрып,
Ауыр жорық, ұзақ жол,
Тугызғапдай бір күдік...
Өңінен ызғар кетпеді,
Қабағы түндей жабылып,
Ешкімге зәріп төкпеді,
Қынжылмады «аһ» ұрып,
Бетіндегі екі дақ,
Көрінді кектің зіліндей.
Зыр қақты ойы шымырлап,
Тұңғыық дария түбіндей.

Көлденең тартқан автомат,
Көзге ерекше шалынды.
Белінде екі гранат,
Жүзі де бүгін жалынды.
Бұл айғағы жорықтың,
Алтай солай әрқашан,
Тағынар барлық қаруын,
Күтер болса зор майдан.
Сондықтан сержант көз алмай.
Телміріп ұзақ қадалды.
Білгенше жайды төзе алмай,
Тұйыққа талай қамалды,
Қауіпті күнді бір кешкен,
Серіктер еді сыналған.
«Өлерміз бірге біз» дескен,
Достар еді сыр алған.
Тапқандай ойдың шешуін,
Сержантқа Алтай тіл қатты.
— Күзетті күшейт сен бүгін
Қауіпті аса түн қатты.
Соңғы хабар, соңғы «тіл»,
Бастамақ дейді шабуыл.
Шолар олар түнде бір,
Сақ бол, сержант дайын тұр!
Өткен шайқас ойындай...
Осынау сүрең тым қатал.
Солдаттарың тұрсын сай,
Бұл ұлы өткел, мезгіл тар...
Сержант тұрып орнынан:
— Мақұл жолдас лейтенант!
Серт еткендей бар солдат...
Деді бейне окоптан —
«Сережа!» деп кетерде,
Сержантқа қол ұсынды.
Достыққа тіл жетер ме,

Жүрек пен ойын түсінді.
Барлық солдат қарады,
Жорық, дауыл күткендей,
Уақытты іштей санады
Бәйгеге басын тіккендей.

* * *

Алтай, Алтай, уа, Алтай!
Мен келемін жүгіріп,
Қайда кеттің таптырмай,
Қалдың қайда кідіріп.
Іздегінім сен едің,
Окоптарды аралап,
Бір кездесер деп едім,
Осы маңнан шамалап.
Өзің келдің міне енді,
Баста майдан жолымен,
Баста тыңмен, жотамен,
Баста мені сонымен!
Ақын-дағы саптағы —
Солдат, сенсің әміршім!
Ақын-дағы жорықта,
Қару-жарақ тағынсын.
Сүюші ең қатты елінді,
Жүрегіңмен, жаныңмен
Сүюші ең байтақ жерінді,
Өмірінмен, барыңмен
Сүюші ең артық, өзгеше —
Көруші ең Отан арындай —
Партияны. Ол десе —
Жайнаушы едің жалындай.
Мақсатың барлық тілегің
Арнаулы еді
бір соған.

Жан едің таза білемін,
Дос едің көптен сен маған.
Қара дауыл түнеріп,
Қарыса соқты күндіз-түн,
Қайран ерлер қан кешті,
Отанға сын, елге сын.
Сен де жүрсің жорықта,
Оқ себелеп жауып тұр.
Әлде талай сең өтер
Алда мың сан қауіп тұр.
Бірге өтелік, кел достым!
Сынар жерім осы жер.
Тая шауып, мүлт кетсең,
Жығар жерім осы жер.
Кідім солдат шинелін,
Алдым мылтық қолыма,
Баста, Алтайым — өренім,
Ердім міне соңыңа!

* * *

...Окоптарды аралай,
Алтай кетті тезінен
Өмір көші бұлдырап
Елес берді көзінен.
Бүгін майдан кейіпі
Бұрынғыдан басқарак.
Әр бұтадан, әр жерден
Ажалды ажал баспалап,
Түнере қалған бір күйді,
Алтай көңлі сезгендей,
Кірпік қақпай күні-түні.
«Төсегінен» безгендей.
Келе жатыр осылай
Ойларымен тілдесіп,

Жел де ойнады далада
Бірде тоқтап, бірде есіп
Мақпал қара көрпесін.
Айқыра жапты бүгін түн.
Дүние тегіс мүлгіді,
Тысыр еткен шықпады үн.
Құндақтарды жастанып
Солдаттар да қалғыды.
Өлімнен де күшті боп
Шіркін ұйқы жарлығы...
Көз шырымын алмастан
Күзеттер тұр жан-жақта,
Шығар кейде жамырасқан,
Мылтық даусы аулақта...
Осынау қамал, осы күй,
Ортаға алып қамалап...
Келеді Алтай жолдармен
Окоптарды аралап,
Ұрыс емес бұл қалжың.
Осылай соғыс ойыны.
Сақылдап күлер алыстан
Өлім боп екі қойыны...

* * *

...Блиндажга келді Алтай,
Жата кетті шалқалап,
Терең ойға енді Алтай,
Майдан жүгін арқалап.
...Өтті алдынан біріндеп
Қиын-қыстау тар кезең,
Тұрды алдында дірілдеп
Қарулы ажал қанды өзен...
Өмір... өлім шайқасып,
Бірін-бірі жеп жатты.

Тынымсыз қол айкасып,
Жаралылар кеп жатты.
Сатырласып штыктар,
Сабырсыз сілтеп

жан-жақтан.

Құныға бөкті жанға ажал,
Ыңыранып жерде жатты адам.
Аударып жүзін бұдан да,
Батысқа көзің тастады.
Айналды өмір тұманға,
Көрмеді көзі басқаны.
Түнеріп тұрды қара түн,
Көк жиегің бұлт басып,
Айғайы шықты ажалдың
Тұла бойы қан сасып.
Қара түннен бұлдыран
Көзіне бір зат шалынды:
Қас бәледей тұнжырап,
Қара шапан жамылды...
Екі беті долырып
Саусағынан қан тамды.
Жұтам деді еліріп,
Бар адамды, бар таңды.
Беріп жатты ажалға,
Европаның жаңдарын,
Айдап жатты қамалға,
Жұтып жатты қаңдарын...
Осылай Гитлер көрінді,
Қараңғы Батыс төрінен,
Жұтамын деп еліңді,
Жұтамын деп сені мен...
Өтті алдынан бұл кезең,
(«Уа, Россия, кең байтақ!»)
Ардақты Отан көгінен
Көз тастады болашақ.

Көз тастады болашақ:
Россиядап күн болып
Тұрды бұлтсыз жарқырап,
Тұрды өмірге нұр болып,
Уа, Россия аспаны!
Жігіт болып мен өскен,
Елжіремес кім жаны,
Кім шығарар сені естен!
Кім шығарар сені естен,
Кім сүймейді жерінді!
Өз ұлындай тең өскен,
Өз еліндей елінді.

* * *

Уа, Россия күндізі!
Туған жерім өзімнің!
Арманы — бақыт жұлдызы,
Мендегі бар сезімнің
Қашыммен сіңген жүрекке
Кең байтақ қазақ еліндей,
Бастадың ұлы тілекке
Өзіңнің келешегіндей.

* * *

Командирлер взводтан
Келді. Ой да жоғалды.
Оянғандай ұйқыдан,
Тұрды да Алтай қол алды.
— Отырындар, достарым!
Не жаңалық, не хабар!
Таң да таяу,
Төрт жарым...
Тездетелік уақыт тар!..

Қап-қара аспап сұрланып,
Қос қабағын түйіп тұр.
Әлдекімнен ұрланып,
Бұлт нөсерін жиып тұр.
Құяр селін таңменен,
Аянбас жау алам дер!
Тұншықтырып қанменен
Өкпеңе қол салам дер!
Оқпен қарсы алыңдар!
Өлім құшсын,
Жер болсын!
Оқпен аузын қарыңдар!
Кірер жері көр болсын!
...Сөз бітті, үнсіз қарасты,
Жүректер тіл қатқандай...
Серт етті. бәрі тарасты
Ұрыста жеңіс тапқандай,
Кетті достар қоштасып,
Блиндажда қалды Алтай,
Ерлікпен ой ұштасып
Автоматқа оқ салды Алтай...

ДАУЫЛДА

I

Таң бозарды. Жоқ, достым,
Таң атқан жоқ, төнді түн.
Жердің жүзін шаң басты,
Көріне алмай қалды күн.
Тастар-дағы атылды,
Көк түтін боп топырақ,
Дүниеге ажал шақырды,
Осы кезең... осы шақ...

Теңселді жер шыдамай,
Теңіздей дала бұрқанды
Шатырлап бомбы снаряд
Дүниені қою бұлт алды.
Жер де, көк те оқ болып
Ойнады өлім жанменен.
Төңірек қызыл шоқ болып,
Басталды ұрыс таңменен.
Нәсер дейін жауды оқтар,
Автоматтар қолда ойнап.
Жұтамын деп төнді ажал
Қарсыласты біздің шак.
Өкшелеп те, гүспалап,
Жапырлап фашист қаптады.
Бірін-бірі қыспалап
Өлігін өзі гаптады...

* * *

Ағылды жаулар ағылды,
Салды бәрін «алам» деп.
Құмырысқадай жабылды
Қайтсем «жеңіс» табам деп...
Тойтарыстан қалжырап,
Қақалса да қоймады.
Бастырмалап тағы да
Өлімменен ойнады.
Жауған оқтан бұқбалап,
Солдаттарын шұбыртты.
Қайта-қайта тықпалап
Цеппен алға жүгіртті...
Еселеп кетгі фашистер
Оңынан, солдан, маңайдан,
Қайысқандай болды жер,
Қара будақ шықты шаң...

Болжау қиын сан жағын,
Батальон... Одан көп...
Жалмайтындай жан-жағын,
Жүре үртіс жаудырды ок.
Өтті талай сағаттар,
Құтырды соғыс, қызды ұрыс,
Азайды күш... ауыр хал,
Шабуылмен ауды түс...
Рота тұрды қарысып,
Табандады, таймады,
Жауға қарсы алысып,
Өлуге бел байлады.

Оң қанаттан бір хабар.
— Күш азайды, жау өктем!
Взволта он-ақ адам бар,
Шегінем бе?... Мен қайтем?
— Қысқарт, неткен шегініс!
Қозғалмасын бір солдат!
Шыда қазір берем күш,
Қалғансын ба жабырқап?..
Кетті көмек... хабарла!
Қазір жетер, күте тұр!
— Автомат па?

— Автомат.

Ырық берме! Талқан қыл!
Сол қанаттан бір хабар
Келді тағы тым ауыр.
— Түсті басқа кезең тар,
Қайтем, жолдас командир?
— Түсіндірші тәртіппен!
Не боп қалды?..
Сен қайда ең!
Болмақпысың оңай жем.
Шыда!
Қазір мен келем...

— Сергей қайда?

Мен мұнда!

— Уақыт тығыз, сен тыңда!

Қаптап кетті эне жау,
Қаламыз ба қырғында?
Окоптарға кірді алды
Сұмдық хабар, ауыр хал!
Сенен басқа кім қалды,
Оң қанатқа өзің бар!
Біздерде жоқ басқа жол!,
Өлім жауға болсын серт!
Өз тобыңа берік бол
Қаптаса да қалың өрт!

II

Жинады Алтай ерлерін,
Қарады үнсіз тесіліп,
Кернеді бойын бір жалын
Күннен де арман өсіріп,
Өрт болып Алтай тұтанды,
Күйдірер маңын жанасаң,
Жалыны лаулап күн шалды,
(Абайлап сырттап қарасаң)
— Достарым! — деді жарқ етіп
Көзінен ұшқын атылды.
Жүрегін жанның тербетіп,
«Отан» атын шақырды.
— Тұрыңдар бәрің!

— Жауынгер!

Отанның адал ұлдары!
Артыңда өзің туған жер.
Алдыңда Отан қырлары!
Қасиетті ана сүтіндей,

Алдыңда өскен топырағың!
Алдыңда елін, бүтіндей
Балалық өмір, жас шағың.
Мейірімді, қымбат Украина,
Тұр алдыңда бәріңнің.
Тұр алдыңда бәріңнің,
Тұр алдыңда жалынның...
Өтпесін мұнда бір жауызы!
Құтылмасын бір залым!
Қабынсын өртке жүрегім
Түспесін жерге бір жалын!
От тимесін жеріме!
Өрт шалмасын бір тал шөп!
Жау кірмесін еліме!
Жоламасын жалғыз оқ!
Деді Алтай, ұранды —
Отан үшін! — деп салды.
Жүгірді алға, «Ұлы Отан»
Деген даусы топ жарды.
Алтай сөзі от бұлып,
Тұтандырды жалындай,
Алтай сөзі денеге
Қуат берді қанындай.
«Уралаған» дауыстан
Жаңғырды дүние, аспан-көк,
Жүгірді бәрі арғынан
Бұқпады, ешкім қалған жоқ.
Майданды басты ғаламат
Таң қалғандай көрген жан.
Айқасты ерлер қат-қабат,
Минут сайын ақты қап...
Қоштасты мәңгі өмірмен,
Жер құшты талай қыршындар
Сағаттар өтті жылға тең,
Қан жылап талай қалды жар.

* * *

Оқ жаудырып қым-қиғаш,
Төнді Алтайға бір топ жау...
Өлмей бұзып шыға алмас
Алды ортаға тас қамау.
Бұл да қарсы жаудырды оқ
Эттең саулап ақты қан...
Өлімге бас иген жоқ
Әзер шықпай тұрды жан...
Андысып өтті минуттер,
Жау қысты, жара қинады,
Кернеді намыс болды сел,—
Көкірегіне сыймады...
Сәуледен қоршап күн жағын,
Үстіне кара киініп,
Сұқтанып қанды тырнағын
Ажал да тұрды түйіліп,
Жарадан саулап ақты қан,
Тынымсыз жұтты кара жер
Қажыды білем қайрап тән...
Қажыды білем қайрап ер...

* * *

Сілкінді кәрі дүние
Аршылды кірден — ұшты шаң —
«Бермеймін, саған мен ие!»
Деп майданда қалды адам.
Жабысқан тәнге кетті шаң,
Жоғалды түскен татсымақ
Советтік жүрек — таза жан,
Тұрды алмастай жарқырап,
Өмірі үшін, елі үшін
Ажалменен салды айқас.

Өздері туган жері үшін,
Өлімге де тікті бас,
Соқты дауыл түнеріп
Майдан ажал шақырды.
Бірі ыңырсып, бірі өліп,
Солдат басты тақырды...
Сергей-дағы түнерген,
Темір қалпақ басында
Ұрыста жүрді, көрдім мен
Жас солдатты қасында...
Бұларға да талай топ
«Өлтірем» деп жармасты.
Қарсы шапты, көнген жоқ...
Ұрысқа ұрыс жалғасты...
Екі етегін өрт шалды
Безді өзі де жанынан,
Бір оқ тиюге аз қалды...
Бір оқ өтті сапынан.
Бір оқ жыртып жөнелді
Қалпағының төбесін.
Бір оқ тесті шипсельді,
Бір оқ сызды денесін.
Шыққан жерін... кәсін
Сыбайды бұл ызалы.
Жібермейді есесін,
Тынбай соғыс қызады.
Пакетпенен жарасын
Өзі қысып байлайды,
Мә саған деп қорғасын!
Жетпіс бірден айдайды.

* * *

Соғыс сөзі біреу-ақ,
Өлтірмесең өлесің.

Бір-ақ шешу, бір жауап
Көндірмесең көнесің,
«Жауды аяған жаралы...»
Жаралы емес өлсең,
Елің, үйің қаралы
Құл боласың, көнесің.
Өлтір, жауды жаныш, кес!
Керек болса саған жан!
Дипломаттық төр емес,
Бұл жауған оқ. Қан майдан...
Мен тигем жоқ, тиді өзі,
Қан сұрады, алсын қан.
Білеміз соғыс мінезі
Осылай атам заманнан...

* * *

Сергейменен жүрегім,
Бірге соқты менің де,
Білем бірге тілегің
Ей, достарым, сенің де.
Майдан деген тым қатал
Белгілі күй бәріңе...
Қаңғып оқ кейде ажал
Жаппап кетсе тәңіңе...
Ауыр жолы соғыстың...
Ажал, ажал, тек ажал
Сонда кілті жеңістің
От, ажалдан тартып ал!
Қызған шағы ұрыстың...
Ортасында бұлар жүр
Жүрегіндеі орыстың
Отанға адал туған ұл.
Міне үш фашист кенеттен
Шыға келді.

Бакты олар,
Құтқармады кезектен
Оқпен жайып тапты олар,
Басты ілгері тағы да
Жалтармады, ықпады,
Қауіп қой деп жапыма
Сескенбеді бұқпады!
Орыс қолы осылай
Тидің өзің өлесің!
Соққан сені ол талай
Ұмыттың ба! Көрсін!

* * *

Күшейді майдан тұтанды
Қайтадан өрбіп өрт-жалып.
Жанышты, сықты дұшпанды
«Партия!» «Отап!» деген үн.
Қанат бітті, жап бітті
Жаралы тұрды оршынан.
Жансызға қайта қап бітті,
Қасиетті болды осы ұран.
Басылар дауыл, тынар жел
Ышқына соқты қайтадан.
Қаһарына мінді ел
Қатуланды Ұлы Отан!
Келді көмек, келді ерлер
Сергей тобы тасыды.
Қырғындады әскерін
Қайысты жау, жасыды...
Минут сайын «уралар»
Күшейді теңіз тасқандай,
Соқтығып жарға толқындар
Дарияны дауыл басқандай...
Есің жиып бір мезгіл

Маңына Алтай қарады.
Достар жоқ.

Алда қауіп тұр,
Түп басқандай даланы.
Жақындап қапты фашистер
Жауыпты алдын қызыл қап.
Елім деп туған есіл ер,
Автоматқа жалма-жан
Жабысты.

Қолы қысты әрсен
Құндағын... қару от алды.
Жау састы «өлді бұл» деген
Жүре алмай оққа қақалды...
Жалп етті бірі күтпеген
Туар деп енді мұндай күй.
Автомат сөйлеп, көлденең
Оқ себелеп тартты «сый»
Үделі атыс.

Қан қатқан
Қайтпады жау, қасарды.
Ысылдап оқтар жап-жақтап
Күйіне басты қашанғы...
Тұс-тұстан жау сителеп
Келе жатты тағы да,
Бар тағдырың менде деп
Құнықты өз қанына.
Алтай да жан ұшырды.
Атқылады тынымсыз...
Тағы бірін түсірді,
Тағы шықты бірі үнсіз...
Орап кетті алды-артын
Темір құрсау салынды.
«Келді ме ажал енді шын,
Сөнді ме өмір жалынды?»
Жоқ, сөнген жоқ өмірім

Лапылдап оттай қаулады.
Астында Алтай оғышын
Әлі де Отан жаулары.
Ақырғы тыныс келген жоқ.
Атылған жоқ ақырғы оқ!
Айтылған жоқ актық сөз
Жұмылған жоқ екі көз!»

* * *

Сол кезде шықты күшті ұран,
Жаңғыртып майдан даласын.
Келді деп достар сағынған
Ұмытты Алтай жарасын,
Биледі мұны бір қуат.
Секілді бұлттан шыққан күн,
Қыздырды Отан деген ат,
«Отан» — деп бұ да ұмтылды
Үш тұрды қайта үш құлап...
Күлімдеп көкте күн тұрды,
Кемсеңдеп қара түн жылап.
Жығылды, тұрды тағы да
Жап таласты қысылды...
Қарады жан-жағына
Құтылмасын түсінді...
Қармады қолмен кабурын
Пистолет... енді пистолет!
«Қош бол гүлдей өмірім.
Жүрегім оқты қабыл ет!
Өлейін енді өлейін!
Жау алмасын, жер алсын!
Ал, өзімді берейін
Ажал алсын көр алсын,
Тілемен жаным қалсын деп,

Жау алдында қалтырап.
Тұрмыш ажал алсын деп
Гауһардайың жарқырап...
Салып ем соғыс бір кезде
Айқасып ажал сенімен.
Құрығандай жап өзге?
Жарысып едің менімен,
Қағып ем оқпен мен талай
Жолатпап едім маңыма!
Ендігі бетін деп былай,
Келіп тұрсың тағы да...»
...Ашылды кабур, тиді қол,
«Пистолет, келші пистолет!
Жас өмір, енді сен қош бол!
Жүрегім, оқты қабыл ет!
Тулап ең талай сен тентек
Бір өмір аздай бір саған,
Менікі деуші ең келешек,
Менікі деуші ең бұл заман!
Тынасың енді соқпайсың!
Тындырар ажал жалғыз оқ!
Туламайсың тоқтайсың,
Енді басар жерің жоқ!
Тоқтадым мен де асаудай
Бұғалық түскен мойныма.
Кірейін мауқын басардай,
Қара жер анам қойныңа...»
Жұмылды көзі, кетті ерік
Асау дене болды тас.
Ес жисын бауырың дем беріп
Сүйеші басын қарындас!..
Жоқ, өлген жоқ ер Алтай
Талып кетті қансырап...
Қалар ма қолда япыр-ай!
(Қалайша қияр жап шыдан!)

* * *

Ұмтылды фашист, мерт болды ер
Жеңді жара, жеңді өлім...
Үрледі беттен қоңыр жел
Ыңдыранып ашты оң көзін...
Тұман ба дүние әлде түп
Қараңғы тартты көз алды.
Жарқ етіп кенет бір ұшқып
Сөнді ме қайта жоғалды...
Жақындап қалды-ау фашистер
Алады-ау ерді қапыда,
Сүйей бер басып туған жер
Дақ салма Отан атына!

* * *

Отан, Отан, сен Отан!
Отансыз өмір қара түп.
Отансыз жанның несі адам,
Отансыз суық шыққан күп.
Отанмен өмір базары
Отанда бақыт, махаббат,
Отансыз халық азалы,
Отанда адам деген ат.
Отаным менің бесігім.
Жүрегімдей, арымдай,
Сүйікті Көкшем, Есілім
Туғанымдай, жарымдай.
Көп айтамын атыңды
Мың кайталап, жүз толғап,
Алармын демді ақырғы
Жүректен ыстық жыр жолдап
Қуатымсың, әлімсің
Отан, Отан, сен Отан!

Денемдегі қанымсың.
Сенсіз бар ма менде жан.
Ақынмын сенің нұрыңды
Өзіме сәулет нұр еткен,
Ақынмын сенің жырыңды
Азық еткен, жыр еткен.

* * *

Алтай, Алтай, деп Алтай!
Келді Сергей жүгіріп,
Бір асудан аса алмай,
Қалып еді кідіріп...
Жетті Сергей атыспен
Жау шегінді, жау састы...
Қайтты өрлеген бетінен
Қайта қашты, жау қашты.
Күшейді біздің шабуыл
Қиратты жауды шулатты.
Орасан жеңіс болды бұл.
Серейін қырда жау жатты.
Сілкінгендей болды жер
Дірілдеді бар аймақ!
Күдіреттенді қызыл ер,
Жау шегінді қалжырап...
Қуа соқты артынан
Құтқармап деп біздің жақ
Майданда сұмдар берді жан
Тұтқындар тұрды қалтырап...
Құшақтап басын Алтайдың
Отырды Сергей түнеріп.
Қызарып батпай тұрды күң,
Кетейін деп бір көріп.
Жел де тынды жым-жырт боп
Долы ашуы басылып.

Мөлдір зеңгер тұрды көк
Қап-қара бұлт ашылып.
Отырды Сергей үңілді.
Қимылсыз Алтай бетіне
Ойы мыңға құбылды...
Батқандай жара етіне.
«Алтай!» деді үн қатты
Сөзіне жауап таппады,
Майдандас досы қымбатты,
Ес жиып, тіл қатпады...
Жүрегі баяу тыныс ап,
Үнсіз ғана жатты жан.
Қалғандай бір қатты ұйықтап
Шаршап ауыр жорықтан.
Ұзақ жатты осылай,
Тыныштық бойдан жоғалды.
Жара тыныс таптырмай
Қысылды... ауыр дем алды,
Тына қалды бір мезгіл,
Тірліктің оты сөнгендей.
Үзіліп жерде қызыл гүл
Өмірсіз құрап семгендей.
Ыңыранды, тісін қайрады
Сыртына ашу тепкендей.
Айқасып жаумен қайдағы
Тағы да азап шеккендей...
Көзін ашты, қадалды...
Тұрды дүние күлімдеп,
Жұтты соққан самалды,
Сөйледі өмір біріндеп,
Қалжырады ер, кетті ерік,
Төңкерді көзін тағы бір.
Тоқтады жүрек, болды өлік,
Қиылды солай қызыл гүл.
Қош, деді Сергей, төгілді

Көзінен жасы тамшылап,
Тербетті сөзбен өмірді,
Тұра алмады жан шыдап.
Советтік алтын бесігім,
Сапта тұрып саналы!
Аттанды сенен ер бүгін,
Солдатың еді жаралы.
Майданда кетті, жан берді.
Бермеді жұртын сақтады,
Өз жарындай сүйді елді,
Адам атын ақтады.
Өтсеңдер ұрпақ қасынан
Танырсың, сәлем берерсің,
«Отан» деп жанған жасынан
Жүрегін ердің көрерсің!

* * *

Күшейді біздің шабуыл
Күйретті жауды, шулатты...
Орасан жеңіс болды бұл
Өз сазайын жау тартты.

* * *

Қаралы ажал, қанды ажал!
Алам деген барды ажал!
Жұтам деген жаңды ажал
Жұта алмады қақалды —
Ардақты адам жүрегін,
Жұта алмады шашалды.
Сол адамның тілегін,
Жұта алмады өмірді,
Жұта алмады күн көзін.
Жұта алмады темірдей

Жеңем деген ел сөзін!
Тұрды ажалдан жоғары
Өмір, адам жұлдызы,
Тұрды ажалдан жоғары
Жеңіс туы қырмызы,
Тұрды ажалдан жоғары
Отан, ұрпақ болашақ.
Тұрды ажалдан жоғары
Өмір нұры жарқырап.

1950

АЗАМАТ

БІРІНШІ БӨЛІМ

1

Жарық бөлме,
Ақ халаттар қаптаған.
Бір құпия іштеріне сақтаған
Түрлері бар, өндеріне қарасаң —
Көрші сен де, көремін деп қаласаң.

Кең маңдайлы, қара көзді, қыр мұрын,
Жатыр науқас, көрмеген жан біз бұрын.
Өң, қабағы: тартыс, майдан жолдары,
Тас түюлі жұдырығы — қолдары.

Әр әжімнен, әр құбылыс түрінен
Баяу ғана әлсіз шыққан үнінен —
Байқап тұрсаң, жан азабы келеді,
Қинап жатқан, бұзып жатқан денені...

Қайран сабаз іштей азап тартады,
Шыдамменен сабырға қол артады,

Қиналса да шығармайды дыбысын,
Оқтың-оқтың үзеді кең тынысын...

Шын құрыштан құйғандай-ақ денесін,
Тұлғасына тоймай қарай бересін,
Ажарында бір сүйкімді нұры бар,
Жүрегінде оның қандай сыры бар!..

Жатыр жұмбақ...

Аянышты халі бар,
Тек шықпаған кеудесінде жаны бар.
Жалыныш жоқ. Тағдырға бас имеген.
Қысылшаң кез...

Сонда да өзін билеген.

Еркін, күшті, құдіретті, салмақты
Адам жатыр, адам жатыр ардақты...
Адам үшін біздің дүние жаралған,
Өлмес өмір сол адамнан нәр алған.

II

Істе бәрі, бұйрық түрінде,
Бір діріл бар бас хирург үнінде.
Қорқыныш пен үміттің таласы.
Науқас ауыр. Ауыр ескі жарасы...

Айқас... Тартыс... Бөлме майдан секілді,
Аңды, байқа, жау қай жерге бекінді.
Берме адамды, берме жауыз өлімге,
Сал ұрысты, шақыр жарық өмірге.

Өлім жау гой. Жауды аяған жаралы,
Сол жарадан ақыр қаза табады.
Тек аяусыз күрес қана жеңеді.
Жеңіс қана өмірге жан береді.

Хирургтың осы заңы табынған,
Нысанасы — арманы бар сағынған.
От мінезді қарсы келсең күйесін,
Туған жандай лапылдаған жалыннан...

Кесім біреу: ажал қайда, мерт қайда?
Табу жолын, құру соған бір айла.
Сылып тастау... Алған бетін тойтару,
Дәл со жолда барлық жігер, бар қару.

Ыңыранба, қиналма, адам, торықпа!
Осы дәрігер бір сен үшін жорықта
Күрескені, қорғағаны жалғыз сен,
Илан, бауырым, ақиқат сол, білем мен.

III

Адам жатыр қыспағында өлімнің,
Көрем бе деп бір сәулесін өмірдің,
Тағдыры оның хирургтың қолында,
Күрес, тартыс: құтқарудың жолында...

Ол кім жатқан?

Мен де тапыс емеспін.

Адам, жолдас, азаматы кеңестің.
Герой да емес, галым да емес жай шығар.
Мүмкін өмірі оқиғаға бай шығар...

Білмеймін мен. Жаным, сен де сұрама?!
Ая менше, егілме де, жылама!
Қүдіретті адам тұрсын мәңгі, кетпесін,
Өшсін өлім, жанды мазақ етпесін!

IV

Қиын болды. Хирург та қысылды.
(Істің жайын бәрі де тез түсінді.)
— Оқ жүрекке қалған екен таянып,
— Токта, әуелі қауіп ізін жоялық!

Өкпе, жүрек шекарасын ашалық,
Содан әрі тағы ілгері басалық.
Сақтық керек, сақтық керек бұл жерде
Қауіп күшті, ескертемін сіздерге...

Осылайша кесім жасап көрді де,
Жоғарыдан оқ жолын бір бөлді де,
Хирург тез пышағына жабысты,
Өлімменен тағы қайта алысты.

V

Ажал, адам қарсы келді, алысты.
Бір-біріне улы қанжар салысты,
— Бермеймін мен!
— Аламын мен! — десті олар,
Жан өмірін қанжарменен шешті олар...

Адам ұстап алқымынан ажалдың:
— Токта сұмырай, деймісін сен аз алдым! —
Делі-дағы қақты ажалды жүректен,
Секілденді сонда науқас дір еткен...

Ажал сол сәт жылжып жолын жасырды,
(Тағы алдады, бір қулығын асырды.)
Токтамады, қуды дәрігер, талмады,
Алқымдады артынан бір қалмады...

Жүрек маңы... қауіп, үміт, таласты:
Аңдып бақты, ызаменен қарасты.
Бір-бірінен қанды көзін алмады,
Айқас қызды, кідірмеді, талмады.

Кейде ажал бұған қарсы атылды,
Қысты қатты, тырнақтарын батырды...
Көрді бір кез толқын ұрған кемесін,
Бой шымырлап, суық алды денесін...

Тоқтамады, берілмеді, көнбеді,
Бөгет қиын... жүрісі де өнбеді.
Ақыл, өнер бұған ерді жұптеді,
Адамшылық ұлы міндет жүктеді.

Қарысты бұл, өмірді ұстап бермеді,
Тар жолдармен бір саңлауға өрледі...
Жарық бар деп қара түнек ымдады,
Сенді соған жетемін деп, тынбады.

Бір сынығын қолына ұстап металдың
Доктор тағы шолып өтті бет алдын.
Содап кейін тікті кескен жарасын,
Әлпештеді, ардақты адам баласын.

VI

«Палата 5».

Жатыр науқас қимылсыз,
Күзет отыр. Қоңыр салқын, үйде үнсіз.
Ашық күрес айналғандай аңдысқа.
Үй ішінде: сұрау, бұйрық бар қысқа.

Сұры кеткен, көз жұмылған, бейне тас
Жатыр науқас тағдырына иіп бас.

Соның тілсіз бейнесіне үніліп
Ұйқы көрмей отыр біздің қарындас.

Махаббаттай нәзік, таза, жалынды —
Бір қараса елжіретер жаныңды.
Екі көзі, кірпіктері қадалған,
Мінсіз, гажап, о да ерекше жаралған.

Бетінде нұр ойнап тұрған: қызғылт, ақ,
Жанары бар барқыт-сынды жұп-жұмсақ.
Май айында гүл тәрізді құлпырған,
Жан сұлуы, жар сұлуы бұл тұрған.

Әрі ашық, әрі ұстамды, салмақты:
Бұртаң, қисық мінезі жоқ, әр жақты,—
Бір көргенде жылы тартқан адамды,
Осындай жан көркейтеді заманды.

Орта бойдан сәл-сәл ғана аласа.
Қызғылықты күлкісі бар балаша,
Тал шыбықтай өскен таңға таласа,
Шығып келе жатқан күндей тамаша.

Бұл хирург. Үш күн тыным таппады.
Тапжылмастан осы науқас баққаны.
Қарашы сен қайғы ізі бар өңінде,
Қорқынышы, күдігі бар көңілде.

Түнде осында, науқастан бір кетпейді,
Тыңдамайды, ешкім сөзі өтпейді,
Кей мезгілде тамаққа да бармайды,
Тек науқастан екі көзін алмайды...

Күбірлейді кейбір түнде ішінен
Тіл қатысып сөйлескендей кісімен:

— Тым болмаса бір қарашы бұрылып.
Кеткенің бе тіршіліктен түңіліп?

Көзіңді ашшы, бір қарайын үңіліп,
Аңсап жұтқан нәрдей болсын сіміріп.
Жанып тұрған сен де көрші отымды,
Дыбыс берші, дыбыс бер деп өтінді.

Тыңдамады, науқас жауап қатпады.
Қара тастай сырын ішке сақтады.
Әлсіз ғана тамырлары соғады,
Мен мұндамын деген жандай болады.

Дәрі құйып ем жасайды дамылсыз,
Аурудан ол тіл күтеді сабырсыз...
Бірақ ажал босатпайды шеңгелін,
Сезінбейді шіркін адам жеңгелін.

VII

Таңға жақын. Қайран әйел жүрегі,
Шыдамады сөнер жандай тілегі.
Жеңді қайғы, құлағандай қансырап,
Қара көзден кетті жастар тамшылап...

Тамды жасы, тыныш қана мөлт етті,
Әрі сөнді... әрі жалын өрт өтті...
Жан сезімі аунап түсті тербеліп,
Жауын емес, үрлегендей жел келіп...

Науқас сонда ыңырсыды қалт етіп,
Өлмеймін деп жатқан жандай ант етіп.
Ұлы өмірдің — тіршіліктің хабары
Осылайша бөлме ішіне тарады...

Әйел жасы тамшылаған бетіне
Шипа болып тарады ма етіне?
Ауыр ғана көзі ашылып, жұмылды...
Бір мәртебе бетіне қан жүгірді...

Жүгірді қан... Жоғалды тез тарады,
Селт етті әйел, тесіле бір қарады.
Жүрегіне оттай ұшқын басылды,
Дәл төбеден торлаған бұлт ашылды...
Ашылды бұлт... Әлі тегіс кеткен жоқ,
Шыға кеп күі жерге нұрын сепкен жоқ,
Бірақ сәуле келе жатты өмірге,
Жылы, нұрлы лебі толды көңілге.

Кірді сабыр, науқас тыныш, қалғыды.
Ажал қазған тұңғиықтан қарғыды.
Тоймас тәтті ұйқы келді, балқытты,
Еркелетті, құшағында қалқытты...

Сұртті жасын қуанышқа көмілді,
Қатты күшпен сүйді ғажап өмірді,
Сол бір сәтте кетті дүние құбылып,
Соқты жүрек алқымына тығылып...

Сүйді ақырып, жатқан жанды балаша,
Ойлаңдаршы, достық неткен тамаша!
Кете алмады, әлденеше ұмтылды,
Айналақтап бір отырып, бір тұрды...

* * *

Өтінемін, сөкпе мені, достарым!
«Айтпадың,— деп,— кім туралы дастаның?»
Талай ақын адам атын тізіпті,
Герой керек, герой керек қызықты!

Енді ғана соған бара жатырмын,
Түгел жазу міндеті ғой ақынның,
Қайдан табам, кім айтады, не білем,
Іздеймін де, өз үйінен, елінен...

Күт шыдаммен, асықпай күт үйінде.
Болған жайды жазармын сол күйінде.
Оқырсын да не күйініп, күлерсін,
Я болмаса қалтаңа сап жүресің...

Әйтеуір мен тастамаймын қаламды,
Сүйе берем, сүйе берем адамды,
Қарапайым, жандарды мен жырлаймын,
Боз торғайдай өмір бойы тынбаймын...

ЕКІНШІ БӨЛІМ

I

Жер үстінде белес те көп,
Қыр да көп,
Тыңдай берсең естімеген жыр да көп.
Тарау-тарау сен жүрмеген жолдар бар.
Қабат-қабат сен қазбаған тоңдар бар.

Талай тарих:
Жер қыртысы,
Жер асты,
Өлшеп қара! Адам қанша бел асты,
Сен келгенше дүниеден кім кетті?
Сен өскенше адам қалай ер жетті?...

Болған талай уақиғаның қуәсі:
Тілін тап та қарт еменнен сұрашы?

Мындар жылдың шежіресін ақтарсың.
Тында соны!

Есте берік сақтарсың!

Жазылғаннан жазылмаған жырлар көп.
Айтылғаннан айтылмаған сырлар көп.
Білем десең: кез өмірді, кез елді,
Суларды кеш, атта қиын кезеңді!

Жаяу да жүр, түн ұйқыңды қашырып!
Кез дүниені!

Жатқан сырын жасырып.

Шаршасаң да,
Қиналсаң да тоқтама!
Қарлы боран,

Жаңбыр,
Шалшық,
Соқтада!

Еңбек жолы әрқашан да тар, қиын:
Рақат та бар,

Дөңгелектер бар құйын.

Тас-табандап тұрсаң ғана жеңесін,
Өзің ексең: жемістерін тересін.

II

Жырда да бір кен.

Зерттелмеген ашылып.

Тас түйін боп жатар барын жасырып.
Сол кендерді ақтарамын, жырды ашам.
Әр таспенен мен де оңаша сырласам...
Тілсіз болса, тілін іздеп табамын,
Нұрсыз болса,

Нұр беремін, жағамын.

Жан бітірем кеудесіне өліктің.
Шерттіремін кебін өткен жорықтың...

III

Сөкпе мені ұрпақтарым! Жалынам.
Сені сүйем,

Саған, жаным, табынам.
Уатамып, бесігіңді тербетіп,
Күтем жігіт болуыңды ер жетіп.
Жылтам сені жүрегіммен жалынды.
Саған ғана берем бойда барымды,

Ойла өскенде қойған күнді атыңды!?
Еске ал менің:

Сүйген махаббатымды.

Ақындар көп.

Бәрі тынбай жырлайды.
Трубачтар бар,
Үндер де бар сырнайлы,
Біреулері қазақ сөзін қырнайды,
Енді бірі орысшадан ұрлайды...

«Жаңалық» деп тағы бірі шығады,
Жокты, барды көмейіне тығады,
Оның ылғи сөзі даңғыр келеді,
Жырмен емес, айғайменен жеңеді...

IV

Солай достым!

Өмір теңіз,
Түбі кең,
Водолаздай ортасында тұрмын мен,

Түбінде енжу таспен бірге бітеді,
Жылдар бойлап алушысын күтеді...

Мен де сүңгіп теңіз түбін кеземін,
Талай қауіп,
Хатер барын сеземін.
Кейде шындар бөгет болар жолыма,
Кейде балшық ілінеді қолыма...

Тоқтамаймын,
Шаршасам да талығын,
Таптырмайды. күтем талай зарығып.
Ұйқтамаймын,
Өмірге, ұзақ қараймын,
Сөйтіп жырдың қабыргасын қалаймын.

Тыным таплай,
Түндер өте береді,
Кірпік қақпай,
Ақып өмірге енеді.
Тұңғықтан сөз тізбегін тартады,
Ауыр жүгін терең ойға артады.

Жан бауырым?
Ақын жолы:
Тар, қатал!
Болады түн; бір жол тартпай таң да атар...
Тамшы қаны сия болмай жүректің,
Жемісі жоқ орысдалар тілектің...

Отырмын мен.
Іздеймін мен,
Сандалам.

Есуастай кейде өзіме таң қалам.
Әр адамның тағдырына күйемін...
Әр адамның шаттығына иемін.

Су мен орман,

Кұстарды да сүйемін,
Олардың да жырын ішке түйемін.
Тіршілік жоқ маған сырын ашпайтын,
Менің титтей жүрегімді баспайтын...

Бәріне ортақ менің ыстық жүрегім,
Жырын жырлап,

тілеймін мен тілегін.
Еңбекші адам, саған арнар жаным бар,
Сендер үшін жерге тамған қаным бар.

Бар деміммен,

Бар ойыммен,
Жаныммен,
Тамырдағы қайнар ыстық қаныммен —
Туған сенен, салмағыңды көтерем!
Сен жоқ болсаң ақын болмай өтер ем!

V

Күндер өтіп,

Түндер талай ауыстың.
Мен де екшедім,
Сансыз ойды тауыстым.
Талайлардың қарадым мен іздерін,
Азаматты сұрау салып іздедім:

Неткен із көп:

Жер үстіне қарасаң,
Таусылмайды,
Жылдар бойы санасаң,
Бір іздерге,
Бір із кеткен қосылып...
Кейбір іздер жатыр әлі жосылып.

Айғыз-айғыз адам ізі басылған:
Ғасыр бойлап жердің үсті жасырған.
Тау-тау болған күрестердің белесі.
Қыраттарла құрбандардың денесі...
Жатыр үшсіз:

Пугачевтар,
Мараттар!

Қапды күрес,
Шеккен қиын сағаттар.
Айқастары өмір менен өлімнің,
Тар жолдары:
Қысылыстың,
Сенімнің...

VI

Өтсең талай соқпақтардан
Тар қылдан,
Ленин жолы кездеседі алдыңнан:
Революция дауылдары еседі,
Енді дәуір жаңа қырға көшеді.

Өткендерден аттап бері келесің,
Жарқын,
Ашық,
Жылы өмірге енесің.
Жеңіс жолы қарсы алдыңда тұрады,
Заман жаңа биігіне шығады.

Ардақты адам
Кемеліне келеді,
Жемісі зор болашаққа сенеді.
Еңбек таңы қайнап жатқан гүрілдеп,
Көкте сұлу күн тұрады күлімдеп.

Күрес, тартыс алып күшпен қызады,
Ескі өмірді күсті қолдар бұзады,
Кәрі дүние түрленеді, жайнайды,
Көне тартқан жүзіне нұр ойнайды.

Жаңа заман:

Өз дүниесін ашады,
Зор адыммен асулардан асады,
Жасартады, жаңғыртады өмірді.

Қызуыңда соғып қатты темірді.
Мұнда да іздер:

Алшаң басқан салмақты -
Басқа іздерден көрінеді әруақты.
Құрады олар қирағанды жаңартып,
Жердің үстіне ескілерден тазартып.

Тынымсыз қол,

Қимылдаған мыңдардың
Күрестері

Жаңа белес, жылдардың
Дүниеге құрды жаңа дәуірді,
Жасартты да,
Өзгертті ескі ауылды.

Осы танда,

Ортасыңда өмірдің
Таптым өзін — азаматтың —
Темірдің.
Туған екен аулында қазақтың,
Тартқан екен бірталайын азаптың...

Қарлы, қиыр дала жатыр алдымда,
 Сидаланып түрі кеткен талдың да.
 Көк мұздар мен өзен бұлақ сірескен,
 Күртік қарға жер қойнауы тірескен.

Қыс.

Қатал қыс:

Күдіретті, айбатты!

Тынықты ма!

Біраз марғау жай жатты.

Келе сала сорлы ауылды қыспады,
 Сонда-дағы кейде үрейлі ұстады.

Бұрқылдатып, борандатып ойнады.
 Қабақ шытып,

Тұрды кейде түйіліп.

Бұрқылдатып, борандатып ойнады.

Неғылса да қыс мінезін қоймады.

Шым үйлер тұр:

Қайғы, қана басқандай,

Кенет келген бір апаттан сасқандай.

Ашып қалсаң, ойбайлайды есігі,

Қар бүркеді терезенің тесігі...

Үйдің іші:

Азынайды, кернейді —

Бұрқылдатып, борандатып ойнады.

Пешін жақса бықсып оты жанбайды,

Үйі жылып,

мейірі бір қапбайды.

Сорлы ауылдың қарасаңшы түріне!
(Шым үйлердің бірі ұқсайды біріне,
Жабылмаған,

Қымталмаған етегі,
Соққан аяз өңменінен өтеді...

Жүдеу ауыл,

Жыртық ауыл денесі,
Онда тұрып өмір сүрдім демеші!

Өзі де арық,

Малы да арық адамның

Дәл өзіндей

сол бір күйзеу заманның!

VIII

Қалтыраған арасында тобырдың:

Анау шеткі үйі болар Темірдің!

Жүр кірелік!

Жатсынбалық, қашпалық!

Қонақжай ел қағидасын баспалық.

— Кім бар үйде?

— Екі бала. Анасы.

Маздамайды от,

Жанып біткен шаласы.

Төсегінде ана көзін ілмейді,

Күш қай мезгіл болғанын да білмейді.

Ауру ана,

Екі бала қасында.

Жастығынан көтере алмас басын да.

Анда-санда әлде нені сұрайды,

Жәрдем таппай өксіп-өксіп жылайды.

Балалар жас,
Ана өмірі қауіпті,
Қап-қара бұлт үйдің үстін жауыпты...
Нажағайлы нөсер құймай басылмас,
Дауыл болмай қоршаған бұлт ашылмас!

Қара дауыл көк жүзінде ойнаған,
Қаһарланса қатты соқпай қоймаған:
Дәл осы үйдің төбесіне төшеді,
Сорлы жандар қандай апат көреді!..

Түп орнымен көтеріп аң аспанға
Лақтырар ма!..
Жерге допша тастар ма!

Қиратар ма,
Зым-зия жоқ етер ме!
Өткіншідей қатты жауып өтер ме!
Батты анаға талай күндер қиналған,
Ажырамай қойды бұлттар жиналған.
Кетер емес қайтсе-дағы бір соқпай.

Кегін алар дүниеде жан жоқтай!
Қысылды ана,
Күресті ана, зарықты.
Қажыды ана,
әлсіреді,
Тарықты,
Үміт шіркін кейде үзіліп, жалғанды,
Жатты байғұс қуған жандай арманды.

Арман, қайғы араласты кезекпен,
Тұрды алдында жас өмірі тез өткен.
Елестеді екі сәби панасыз,
Жүрегінде жер қалмады жарасыз...

Жанталасқан тоқтады өмір жүрісі...
Оралар ма дүниеге қайтадан,
Болжау қиын!

Оны қалай айта алам!

IX

Екі бала хабары жоқ «өлімнен»
Отыр аулақ:

Қорқыныштан,
сенімнен.

«Ауру!», «Ажал!» дегенді олар ұқпайды,
Тек ананың маңайынан шықпайды...

Жаутаң-жаутаң қарайды ана бетіне,
(Бірі төртте, бірі келген екіге)
Нені аңғарсын!

Мөлдіреген көздері,
Осындай жас болғаннан соң өздері.

Қайдан білсін «өлім» барын,
«Зар» барын.

Жазбен бірге қыста күртік қар барын.
Күрес, тартыс,

Талас барын,
Қан барын...

Алыста бір елес берген таң барын.

Келді өмірге:

Жап-жалаңаш, жылады.

Жылаған жоқ,

Жалынып нәр сұрады.

«Мә!» деп, оған ана сүтін емізді,
Бар адамға қарашығым дегізді.

Содан басқа тұрмыстан не аңғарды,
Ұға алмады көп нәрсеге таңғалды,
Нан сұрады,

Жоқ дегенге нанбады,
Қысты анасын,
Соңынан бір қалмады:

«Берші, бер!» деп мазалады, қоймады,
Үйінде нан толып тұр деп ойлады.
Ұқпады олар:

Нанның қайдан келерін,

Қолда жоқты кімнің әкеп берерін.
Ойлашы өзің!

Нәрестені,
сәбиді,
Нені көріп, өмірден не таниды?
Жанталаста жатыр ана қысылып,
Олар отыр жастық жүнін ұшырып...

Х

Бала бейғам,

Бала жаны:
Таза, фәк,
Тот баспаған жас жүрегі сүттен ақ.
Дүниені кең менікі деп ойлайды,
«Жоқ» пен «бар» деп өмірге шек қоймайды...

Толып жатқан қауіп пенен қатерді
Білмеймін мен, өмірге кім әкелді!
Жәбір, зорлық, қасірет пен қайғыны
Адам ойлап шығарды екен қай күні!

Шіркін сәби!

Отырсындар қаперсіз,
Дүние қызық, бейне алдың қатерсіз!
Дәл төбеңде нажағай тұр гүрілдеп,
Құлағалы баспанаң тұр дірілдеп.

Сезесің бе?

Қаларыңды шырылдап?
Балалығың өткелі тұр зырылдап.
Қатал тағдыр құрды саған қармағын,
Иығыңа артар ауыр салмағын...

Шыда сонда!

Тәлтіректеп құлама!
Көтер бәрін!
Жабырқама, жылама!
Талай сенің жас қабырғаң қайысар,
Талай сенің жас бұғанаң майысар!

XI

Ана жатты тіршілікті қия алмай,
Сандырақтап сөйледі есін жия алмай.
Тұла бойын өрттей қызу жайлады,
Еркін алды,
Тілін кейде байлады...

Жатты үнсіз...

Бетіне мен қарадым,
Жыбырлаған әжімдерін санадым,
Еңбек пенен тартыстардың жолағы
Түйіскенде дәл осылай болады.

Бейне зердей ана жүзін қаптаған:
(Өшірместен қалай ғана сақтаған!?)

Қалды сүлде,
Жеңбеді ажал, өлмеді.

Қысылды ана, саусағымен қарманды
Жоғалтқандай бақыты мен арманды,
Ізdedі ана күбірледі бала деп,
Жүрегім қан толып кетті, жара деп.

Жан тапсырды!
Мойымады, көнбеді.

Алса да ажал,
Құл етпеді, жеңбеді.
Қан майданның солдатындай шыдады,
Ақтық оғын атып барып құлады...

Қалды артында:
Зорлық,
Азап жалғаны.

Қалды артында:
Тыпбай қуған арманы.

Қалды артында:
Қатал жолы күрестің
Өлді екен деп жоқтамады мұны ешкім!

XII

Соқты боран терезені сабалап,
Ұлыды жел,
Құтырды иттей абалап.
Қар жентегі желге мініп ысқырды!
Жын қаққаңдай ішін тартты, ышқынды!
Екі бала анасына тығылды,
Жансыз қалған кеудесіне жығылды,
Жан анасы ұйқтап кеткен секілді.
Құшағына ап екі сорлы жетімді...

МАЗМҰНЫ

Өлеңдер

Ленин атымсы	5
Аттанайық майданға	8
✓ «Есіңе ал мені, есіңе ал	9
✓ Аттанарда	9
«Шайқасқа кеттім ел үшін»	11
Жабыға берме, жан сәулем	11
Аждаһа — Гитлер	12
Қайратқа жемдір қайғынды	17
«Алтыны бар да, гүлі жоқ»	17
«Қулығың ба айтып тұрған»	18
Өзгеден ерек шың адам	18
Алтын сөз	19
Түн қатады партизан	20
Сендерді терең ойға алсам (<i>Мәлік Ғабдуллинге</i>)	22
Сағындым сені достарым	24
Еске алу	26
Айтылмай кеткен аманат	30
Қазақ жыры	36

«Жалынып қана сөз айтпа»	38
Украина қызына	39
Донец	41
Е. М. Масловаға	42
Шын алтындар жарқырап	43
Өмірден өксіп сен кеттің	41
«Сияменен жазылған жоқ бұл сөзім»	45
Қанжар	45
Ұрыстан кейін	46
Майданда кездесу	47
Жауынгер сөзі	48
Днепрге қарады	51
Биік шың	52
Сенімен мен	53
Киев жырларынан	55
Мен келдім	57
«Оқ тескенде көкірегімді қан талап»	57
«Бақыт деген немесе»	58
«Сен айтпа менің жайымды»	58
Жеңіс күні	59
Қыс	60
Москва	60
Есімде айдар өзені	62
Достық жыры	63
Ленин	64
Орыс халқына	65
Тарт қолыңды	66
Әнге айналған адам	67
Совет халқына	69
Достық туы	70
Ресей қызы	70
Шың мен адам	73
Шын сүйікті партиясы Лениннің	74
Сәлем саған, астанам	77
«Қайнар көзі мендегі өлең-жырдың»	78

Партия туралы сөз	79
Сен кожа	82
Туған жерім сен, Баян	83
Сығалады Ай, көк жиегі сөгіліп	84
Бакташы мен бұлбұл	85
Көсем туралы сөз	86
Россия туралы сөз	87
А. С. Пушкин	91
Күздегі көріністер	92
Орман туралы жыр	96
Ақта, ата-ана борышын	97
Өлеңім менің	98
Никос Беллоянистің өліміне	100
Таң мен адам	101
Бакыт заңы	102
Тас бұлақ	103
Корея туралы жырлар	104
Кел, бауырым	111
Көз алдыма келтіреді Арканы	112
Біреу	114
Қабылда, Отан	116
Қараш бойында	118
Ойна, ойна балдырған	119
Ойласам бала кезімді	120
Бұлақ сыры	124
«Ауыр, ұзақ жолдар өттім тамаша»	126
Екі жалын бір жүректе маздаған	127
«Шырт ұйқыда жатыр едім»	128
Достық үні	131
Май дабылы	132
Қызғалдақ	138
Комсомолға	139
Поэмалар	
Алтай	143
Азамат	171

Сдано в набор 4/II 70 г. Изд. № 129.
Подписано к печати 13/IV 1970 г.
Бумага тип. № 1. Формат 70×108¹/₃₂.
6,25 п. л. усл. п. л. 8,75. (Уч.-изд. 7,77 л.).
Тираж 8300. Цена 95 коп.

Заказ № 238. Полиграфкомбинат
Главполиграфпрома Госкомитета Со-
вета Министров КазССР по печати,
г. Алма-Ата, ул. Пастера, 39.

Жумагали Саин

Партизанские походы

Стихи и поэмы

(на казахском языке)

Издание издательства «Жазушы» — 1970

Ред. А. Шалабаева.

Худ. ред. Б. Табылдиев

Художник М. Кисамединов

Тех. ред. К. Зауренбайулы

Корректор Н. Букенбаева.